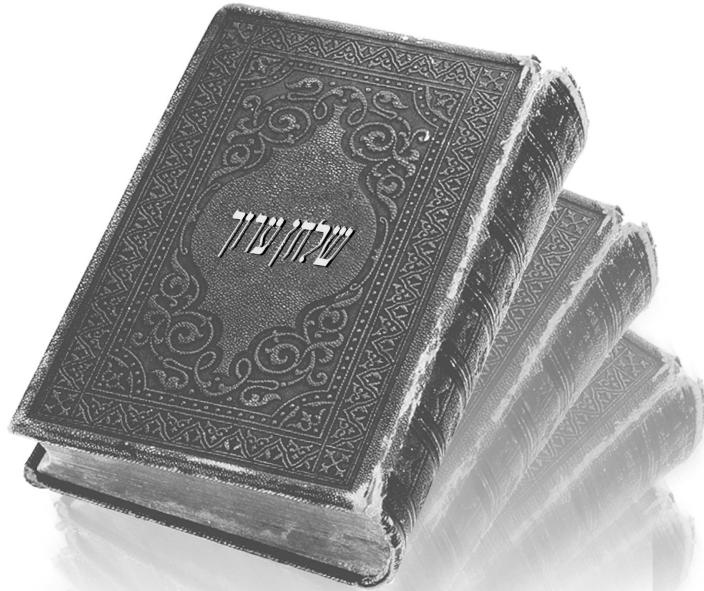

קנין הלכה

2

מראי מקומות

מס' 45

חודש אדר תשע"ז

או"ח הלכות פסח סימן תנא, מסעיף כב, סימן תנב
יו"ד סימן קכא

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

סימן תנא

סעיף כב

מקור הדין של בית שאור הוא בגמ' דף ל'; וכבר הובאו יסודות דין זה לעיל [סעיף טז] בענין מדוכה, שלמדו הראשונים דינה מבית שאור.¹

והכתבו הפוסקים שישנם שני איסורים שונים בבית שאור:

- א. אין ליתן בו מצות חמות או מאכלי פסח חמים שהחום מפליט את טעם החמץ הבלוע בבית שאור, [דאף שהשתמשו בו שאור בצונן מ"מ משום חווק השאור נבלע בדפנות].
- ב. אין ללוש עיסת מצה בבית שאור, שחווק השאור עלול להחמיצה.

עוד נחלקו הראשונים בדין בית שאור:

- א. רש"י ועוד ראשונים המובאים ברא"ש סוברים דבית שאור אינו נותר אף בהגעלה.
- ב. הרא"ש, הרי"צ גיאת, הערוך והראבי"ה סוברים דמהניא הגעלה.

השו"ע פסק [סעיף זה] דמהניא הגעלה לבית שאור [וכפי שפסק גם (סעיף טז) דמהניא הגעלה למדוכה]. הרמ"א לא השיג כאן על השו"ע, אף שלעיל [סעיף טז] כתב דיש מחמירים דלא סגי בהגעלה ובעי ליבון וכן נוהגין. ונחלקו הט"ז והמג"א בביאור דעת הרמ"א:

- א. הט"ז [ס"ק כז] כתב שהרמ"א נקט לעיקר כדעת הראשונים הסוברים דמהניא הגעלה, אך במקום שאפשר ללכך את הכלי ראוי לעשות על צד היותר טוב וללכך, ולכן בסעיף טז דאיירי במדוכה של מתכת הצריך הרמ"א לכתחילה ליבון, משא"כ בסעיף דידן [סעיף כב] איירי בבית שאור העשוי עץ או בדיל שא"א ללכנו, ובזה הסכים הרמ"א שאפשר לסמוך לכתחילה על הגעלה.
- ב. המג"א [ס"ק מב] והחק יעקב [ס"ק ס] חולקים על הט"ז ונוקטים שהרמ"א סמך על מש"כ לעיל [סעיף טז] וסעיף יז גבי כלי לישח] שאין סומכין על הגעלה אף במקום שא"א ללכך, וכן נקט המשנ"ב [ס"ק קלא].

דין לישת העיסה אחרי הגעלה

הראשונים נחלקו בדעת הסוברים שהגעלה מועילה:

- א. הריטב"א ומהר"ם הלאוה סוברים שהגעלה מהניא בין להשתמש בה מצה בחמין ובין ללוש בה עיסה.
- ב. ר"י בר יו"ט [הובא ברא"ש פרק כ"ש] סובר שהגעלה אינה מתרת ללוש עיסת מצה בבית שאור, [כך הביא השע"ת צ"ס"ק קסז דמבואר בסמ"ג ובאו"ז].
והמשנ"ב [ס"ק קלא] נקט כדעת המקילים בזה דכן משמע מלשון הטור והשו"ע.

ביאורים והערות

1. לא נתפרש כמה זמן נמצא השאור בכלי שעיי"ז חל בו דין בית שאור, ועיי"ן רש"י [פסחים דף ל': ד"ה בית שאור] שכתב שהוא כלי שהאשה שורה ומנחת בו את השאור ונותנתו בעיסה ופעמים שהוא שוהה שם בליה. ועיי"ן שע"ת צ"ס"ק קסז] שדייק מדברי העולת שבת, שאפילו לא שהה השאור בבית שאור מעת לעת, מ"מ הוי בית שאור ואין ליתן בו חמין.

קנין הלכה

הגעלה לבית שאור העשוי חרם

כתב השו"ע שלבית שאור העשוי חרם לא מהניא הגעלה, וכתב הגר"א [ס"ק סו] שדבריו אלו הם דלא כרבינו יואל שהובא בשו"ע [סכ"א] הסובר שכלי חרם שבלע שרר בצונן מהניא לו הגעלה, וה"נ האי בית שאור תועיל לו הגעלה, ולפי דבריו אלו נמצא שהשו"ע סותר דברי עצמו מהסעיף הקודם. והבה"ל [ד"ה אבל] כתב שלכאורה משמע מדעת שאר הפוסקים דבית שאור של חרם גרע מחביות של חרם, ולכן סבר השו"ע דלא מהני לו הגעלה, אף שלחבית של חרם מהניא הגעלה.

שימוש מצה בצונן בבית שאור של חרם

- א. לשון השו"ע, אבל של חרם [פירוש לבית שאור של חרם] לא מהניא הגעלה וכו', לא ישתמש בהן מצה אפילו בצונן, וכן הגירסא בכמה דפוסי שו"ע, וכן נקטו הבאר הגולה והעולת שבת, וכן מצדד הגר"א, ולא פירשו את טעם האיסור. והנה מקור הדין הוא בשיטת הרי"ף [פ"ב פסחים דף ט.], ועיי"ש בר"ן [ד"ה אבל] שכתב דטעם האיסור הוא משום דכיון שאין תקנה לכלי חרם שבלע בחמין, א"נ שבלע בצונן בבית שאור, לכן אסור להשתמש בו אף בצונן גזירה שמא יטעה וישתמש בו בחמין.
- ב. אמנם הב"ח והפר"ח מתקנים לשון השו"ע, וכצ"ל לא ישתמש בהן מצה אלא בצונן, ונקטו דלא כהרי"ף הנ"ל, וכן כתב המשנ"ב [ס"ק קלב].

הנחת קדירות של פסח ע"ג תנור בית החורף

כתב הד"מ בשם מהרי"ו דתנור בית החורף דינו ככלי חרם ואין לו הכשר. וכתבו הט"ז והמג"א שבריעבד אם היה התנור נקי והניח עליו קדירה בלי רוטב אין הקדירה נאסרת, שאין הבלוע יוצא מהתנור לקדירה כמו שתי קדירות הנוגעות זו בזו.² ולכתחילה אין להניח קדירות בלי דבר מפסיק, אמנם אם הניח על התנור אוכלין של פסח או מצות, אם התנור חם או שהאוכל חם נאסר האוכל כדי קליפה.³

הניח קדירה שאינה מכוסה בתוך קאכלין מקורה שע"ג התנור

כתב המג"א שאם הניח קדירה בתוך קאכלין שיש בו קירוי מלמעלה ג"כ אינו נאסר, משום שהזיעה של החמץ המגיעה אל הקירוי אין בה חום שהיס"ב ולכן אינה נבלעת בו. ורע"א תמה דכיון שהקירוי חם א"כ מקבל הוא את הזיעה ונבלעת בו אף שהזיעה אינה חמה, ומעתה כשנותן בפסח קדירה שאינה מכוסה, עולה הזיעה ופולטת מהקירוי את החמץ וחוזרת ויורדת אל התבשיל, וכן כתבו החק יעקב ועוד אחרונים המובאים בשעה"צ [ס"ק קעט].

ביאורים והערות

2. ועייין במג"א [ס"ק מד] שכתב שאם התנור לא היה נקי והיה על גביו חמץ בעין והניח עליו קדירה של פסח, נאסרת רק קליפת הקדירה אך התבשיל לא נאסר. ורע"א תמה על זה דהא קיי"ל דכל מה שנוגע בקדירה מבחוץ כנגד הרוטב הרי הוא כמקושר לתוך הקדירה ומפעפע לתוכה וחמץ בפסח אוסר במשהו. והפמ"ג תמה בסגנון אחר, דהא קיי"ל דחמץ בעין בצלי ובאפייה אוסר בכדי נטילה ונמצא שהחמץ נכנס לתוך התבשיל ואוסרו.

3. עייין לעיל [סעיף יט] ובמג"א [ס"ק לז] שהבלוע בכלי אינו יוצא בלי רוטב אלא לכדי קליפה של המאכל. ודעת המג"א שזה אף בבלוע שמן, וכ"כ הפר"ח [יו"ד סי' קה] והפמ"ג [שם] והחק יעקב [בסעיף זה], ועייין שעה"צ לעיל [ס"ק קלז] שהביא דעת הנה"ש והמקו"ח והחיי"א שבנ"ד שהחמץ עצמו כחוש אלא שנאפה עם שומן, כו"ע מודו להמג"א שאין מפעפע אלא כ"ק.

קנין הלכה

סעיף בנ

מקור הדין הוא בנמ' פסחים דף ל': שמבואר שם דמאני דקוניא שמשתמשין בהן חמין בחמין, אסור להשתמש בהן כשאר כלי חרס.

ומהו מאני דקוניא, נחלקו בזה הראשונים, רש"י [פסחים שם] נקט שהוא כלי חרס מצופה באבר [עופרת], ור"ת [תוס' ע"ז דף לג: ד"ה קוניא] והערוך [הובא בתוס' שם] והמרדכי [פסחים סי' תקסו] נקטו שהוא כלי חרס מצופה זכוכית. והשו"ע נקט את פירוש ר"ת דמיירי בכלי חרס מצופין זכוכית.

מעם האיסור במאני דקוניא

להלן [סעיף כו] מביא השו"ע שכלי זכוכית אינם בולעים כלל אף אם משתמש בהן בחמין, ולפי זה צ"ע למה לא אמרין כן בכלים מצופים זכוכית שהזכוכית אינה בולעת. ונאמרו בזה שני טעמים:

- הרא"ש [פ"ב פסחים סי' ח] כתב דכיון שהזכוכית מחופה על החרס ונצרפה עמו בכבשן, היא בולעת טפי.
- תוס' [ע"ז דף לג:]: כתבו הטעם משום שזה רק חיפוי על החרס ולא כלי זכוכית שלם, [ולכאורה הכוונה ששכבת הזכוכית דקה מאד ולכן היא בולעת], ולפי"ז א"צ דוקא שיהא נצרף עמו בכבשן.⁴

כלי חרס מצופים עופרת או בדיל

(א) כתב המרדכי [פסחים סי' תקפד] דכלי חרס המצופים בהיתוך עופרת מותרים בהגעלה, וכן כתב הסמ"ג והביא הב"י דבריהם. וכתב המג"א [ס"ק מה] דמיירי בחיפוי ממש, אבל מה שקורין גלזיר"ט, אף שעושין מהיתוך עופרת אין זה אלא כצבע בעלמא ואינו נותר בהגעלה.

(ב) הב"ח והחק יעקב והפר"ח כתבו לאסור גם במחופה ממש בעופרת, דכיון שעופרת בולעת נבלע החמין בחיפוי ובחרס, ואין החרס יוצא מידי דופיו לעולם והוא פולט מעט מעט חמין דרך חיפוי העופרת, וכן נקט המשנ"ב [ס"ק קלח].

כלי קוניא שתשמישן בצונן

בנמ' [פסחים דף ל': וע"ז דף לג:]: מבואר שטעם האיסור במאני דקוניא הוא משום שתשמישן בחמין, הא אם היה תשמישן בצונן היו מותרין, כמבואר בדין יין נסך. והיינו כשהם מקרקע לבנה או שחורה, שאז הדין שאם אין בקעים בציפוי די להם בשכשוך בעלמא,⁵ ואם יש בו בקעים נותרים בהגעלה או במילוי ועירוי ג' ימים כדלעיל [סעיף כא] בחביות של שכר, [ואם הם מקרקע ירוקה אסירי אף שתשמישן בצונן], וכן הביא המשנ"ב [ס"ק קלט] בשם המאמר מרדכי.

כלי חרס גליזאר"ט חדשים

הרמ"א מביא את המהרי"ל שהביא שיש מחמירים שלא להשתמש בכלי חרס גליזיארט אפילו הם חדשים, ומצינו שני טעמים למנהג זה:

ביאורים והערות

4. לשיטת הסוברים [להלן סעיף כו] שכלי זכוכית בולע ודינו כחרס וכפי שהחמיר הרמ"א [שם], צ"ע מאי קמ"ל שכלי חרס מצופים זכוכית אסורים, והרי הווי ככלי חרס רגילים.

5. ויש לעיין מה הדין בכלים כאלו שאין בהם בקעים ומכניסין לקיום, האם לענין צונן דיינינן להו ככלי זכוכית שלמים שנתבאר [בשו"ע יו"ד סי' קלה ס"ח] דאף במכניסין לקיום די להם בשכשוך בעלמא, או שגם לענין צונן דיינינן להו ככלי חרס ובעי הגעלה או מילוי ועירוי.

קנין הלכה

א. המהרי"ל [הלכות פסח] כתב דחיישינן שמתקנין את הזיוג ע"י סובין שהן חמין, וחמין זה בלוע בזיוג ובכלי, וה"ז ככלי חרם שבלע חמין.

ב. בתשובת מהרי"ל כתב הטעם משום שבכלים אלו לא ניכר אם הם חדשים ממש או שכבר השתמשו בהם הנכרי. שני הטעמים האלה הובאו בט"ז [ס"ק כט] ובמג"א [ס"ק מו], אמנם המשנ"ב נקט לדינא כטעם הראשון. ולכן כתב [ס"ק קמא] שגם במקומות שנהגו להחמיר, אם ידוע שהנכרי לא השתמש בסובין אין לאסור.⁶

סעיף בד

מקור הדין הוא בדברי רב האי גאון המובאים ברא"ש פ"ב פסחים סוף סי' ח, וטעמו משום שהציפוי מעכב את פליטת החמין הבלוע בעץ שלא תיפלט לגמרי ע"י הגעלה, והו"ל ככלי חרם שפולט מעט מעט ואוסר.

אמנם כתב הב"י בשם הארחות חיים דהיינו דוקא כשנשתמש בכלים אלו בחמין, אך אם נשתמש בצונן דינם ככלי חרם שנתבאר [בסעיף כא] דניתרים בהגעלה או במילוי ועירו ג' ימים.

ומה שהביא הרמ"א שיש מקומות שהחמירו בכלי עץ צבועים ואפילו חדשים, וכן בכלים מחופים בדיל אפילו חדשים, הוא מחמת שני הששות:

(א) שמא נשתמש בסובין בזמן הציפוי ונשאר טעם הסובין בכלי [ט"ז ס"ק כט].
 (ב) הציפוי גורם לכך שא"א להבחין אם חדשים הם או ישנים וכבר בלעו חמין.
 ועיין שעה"צ [ס"ק קצא] דהחמד משה והגר"ז הקלו בכלים מחופין בדיל ע"י הגעלה, והפמ"ג [א"א ס"ק מח] כתב שאפשר שחיפוי הברדיל גורם לכך שלא יפלט כל הבלוע בכלי אף ע"י הגעלה.

אמנם כתב הרמ"א על שני הששות אלו שאין להחמיר בזה רק במקום שנהגו איסור.

סעיף בה

עיקר הדין שכלי השתייה סני להו בהדחה מבואר במס' ע"ז דף עה:.

ובאופן שלפעמים משתמשים בכלים אלו ע"ג האור ומבשלים בהם, ואף נותנים בהם חמין, תלוי דין זה במה שנתבאר לעיל [סעיף ו] אי אוליגן בחר רוב תשמישו. ועיי"ש שדעת הרשב"א [שו"ת ח"א סי' שעה] והר"ן [פרק כל שעה] דאוליגן בחר רוב תשמישו, ודעת התוס' [ע"ז דף עה: ד"ה דרב] והראב"ה [הובא במרדכי סי' תקעד] דלא אוליגן בחר רוב תשמישו. והשו"ע [לעיל סעיף ו] פסק דאוליגן אף לכתחילה בחר רוב תשמישו.⁷ והרמ"א שם החמיר, אך לענין דיעבד אם כבר בישל בפסח בכלי זה שהכשירו לפי רוב תשמישו, גם הרמ"א היקל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק קג] בשם הגר"ז דאפשר להכשיר את הכלי גם ע"י מילוי ועירו, ולא דוקא ע"י הגעלה. וכתב בשעה"צ דאף שלענין שימוש בחמין לא מהני מילוי ועירו מ"מ יש להקל הואיל ורוב תשמישו בצונן והוא אינו בן יומו. והחזו"א [סי' קכב ס"ק

ביאורים והערות

6. ולפי הטעם השני כתב הרמ"א דאכתי יש לאסור, שמא כבר נשתמש הנכרי בכלי.

7. ועיי"ש באחרונים שהביאו את דברי הרמ"ע מפאנו שהיתר של רוב תשמישו הוא רק בכלי שאינו בן יומו, דמדינא אין בו איסור ולכן הקלו בו, משא"כ בבן יומו.

קנין הלכה

כלי זכוכית שנכבש בו חמץ בצונן

כתב המג"א דאם נכבש החמץ בכלי ע"י משקה בשיעור מעת לעת אף שהיה בצונן, אמרינן בזה דכבוש כמבושל ובעי הגעלה. והאחרונים הקשו דהא לעיל [סעיף כא] פסק השו"ע שאפילו כלי חרס שבלעו בצונן ע"י כבישה נכשרים במילוי ועירוי ג' ימים. והבית מאיר כתב דמה שהקלו [בסעיף כא] הוא רק בחביות שיש בזה הפסד מרובה, אך [סעיף כא] בכלי שתייה החמירו להצריך דוקא הגעלה. אמנם המשנ"ב [ס"ק קכה] כתב בפשיטות שאם הכלי בלע ע"י כבישה בצונן הרי הוא נכשר במילוי ועירוי, ולא דוקא הגעלה.

כתב החיי אדם שבמקום שאין בנמצא כלי זכוכית וחסרים לו כוסות ושאר כלים, יכול להקל ולהכשיר את הכלים שמשתמשים בהם בכל השנה ע"י עירוי ג' ימים [אחרי שינקת אותם יפה יפה], והובאו דבריו במשנ"ב [ס"ק קנו].

דין כלי זכוכית בשאר איסורים

המג"א [ס"ק מט] כתב דאף שביין נסך הקלו [יו"ד סי' קלה ס"ח] בכלי זכוכית, שאף במכניסו לקיום לא נאסר אף שנכבש בכלי מעת לעת, ואין צריך מילוי ועירוי ג' ימים, אך היינו דוקא ביין נסך שהקלו בו כמה קולות, אבל בחמץ אם נכבש בכלי זכוכית מעל"ע ה"ז כמבושל ולכתחילה דינו ככ"ח שאינו נותר אף בהגעלה. ומדייק מזה הפמ"ג שאין זה דין מיוחד לחמץ אלא לכל איסורין פרט ליין נסך, וכן נקט הפמ"ג לדינא. וכן נקט בשו"ת מהר"ם שיק [יו"ד סי' קמא] דגם בשאר איסורים אמרינן דכלי זכוכית שנכבש בו איסור נאסר, וכן נקטו עוד אחרונים דלכתחילה מחמירין בכלי זכוכית ככלי חרס. אמנם בשם הכנסת הגדולה הביא הפמ"ג שגם המחמירים בכלי זכוכית לא התמירו אלא בחמץ ולא בשאר איסורים, וכן כתב המנחת יעקב [כלל פה אות יב] שרק בחמץ החמירו, והובאו דבריו בהגהת רע"א [על המג"א] וכן נקטו אחרונים נוספים. גם המנחת יצחק [ח"א סי' פו] נקט כן וכן מורה הגר"ש אלישיב זצ"ל שלענין שאר איסורין מקילינן בכלי זכוכית דלא בלע כלל.

כלי כסף שיש בהם היתוך זכוכית

כתב הרמ"א שכלי כסף שיש בתוכם היתוך זכוכית דינם ככלי זכוכית, ולמאי דמחמירין בכלי זכוכית ככלי חרס, אף בכלים אלו לא מהניא הגעלה. אך אם היתוך הזכוכית הוא מבחוץ אין בזה חסרון. מקור הדברים בתרומת הדשן [סי' קלב], וביאר שם התה"ד דהא דהיתוך זכוכית מבחוץ אינו מוסיף, הוא משום שהמרדכי נקט שאם בישל במקצת כלי אין הבליעה הולכת בכל הכלי. ובהגהות רע"א הקשה דעד כמה שהיתוך הזכוכית צמוד לדופן הכלי מבחוץ אין זה ענין לסוגיא דבישל במקצת כלי, דהתם הנידון הוא שהרוטב אינו מפעפע בדופן הכלי כלפי מעלה במקום שאין רוטב, אבל פשוט שהרוטב מפעפע לכל עובי דופן הכלי וממילא הוא מגיע גם להיתוך הזכוכית. וכתב בביאור הגר"א [ס"ק פו] שהתה"ד מתכוין להיתוך זכוכית הנמצא ע"ג בית יד של הכלי [כמוכא בתה"ד גופא], ולכאורה כוונתו לומר שלמקום זה אין הרוטב מפעפע.¹¹

ביאורים והערות

11. ולכאורה רע"א לשיטתו [לעיל בסימן זה על המג"א ס"ק כד], עיי"ש שכתב שאם הבית יד של הכלי הוא מקשה אחת עם דופן הכלי [כגון שהולחם אליה], הרי זה בכלל עובי הדופן, והרוטב מפעפע בכל הבית יד, ואם הוא מחובר ביתידות, הוי כשני כלים ואינו שייך כלל לסוגיא דבישל במקצת כלי.

עוד יש להוסיף שהתה"ד עסק גם בהיתוך זכוכית שעל גבי מכסה הכלי, ולענין מכסה הכלי מבוואר ברמ"א [יו"ד סי' צב ס"ז] שהוא נחשב

עוד הקשה רע"א על התה"ד דכיון שמבואר בדבריו שלא היו רגילים כלל לבשל בכלים אלו ע"ג האש, רק לפעמים היו מעריץ לתוך רותחין כפי שהביא המג"א, א"כ פשיטא שאין לחוש להיתוך הזכוכית שמבחוץ אף אם הוא דבוק לדופן הכלי עצמו, שהרי עירוי מבשל ומבליע רק כדי קליפה וממילא אינו מפעפע בכל עובי דופן הכלי.

כלים מצופים באמייל [ענאמל געשמעלצמ]

האחרונים נסתפקו בדיון כלי מתכת מצופים באמייל [כפי שמצויים היום כלים כאלה, וגם רוב התנורים מצופים מכפנים באמייל], אם דין הציפוי כחרס וממילא אין לכלים אלו היתר בהגעלה, או שהציפוי הוא מתכת. עיקר הספק היה במציאות הדבר משום שהאומנים לא גילו את מהות החומר הזה.

בשו"ת חתם סופר [יו"ד סי' קיג] כתב שמחמת הספק במציאות שמא חרס הוא, אין לכלים אלו היתר בהגעלה, [ורק התיר להכשירם ע"י מילוי גחלים]. ובשו"ת מהר"ם שיק [יו"ד סי' קמ] כתב שהוברר שציפוי זה חרס הוא ולכן אין להתירו בהגעלה. ובשו"ת מהרש"ם [ח"א סי' נג] כתב דכיון שהציפוי הוא משהו, לכן הוי ככלי שתשמישו בשפע, ולדעת הרשב"א [המובא בטור יו"ד סי' קכא] ה"ז מותר. אמנם היתר זה שייך רק בשאר איסורים ולא בחמץ בפסח שאיסורו במשהו. ויש הוצאות של המשנה ברורה שנוספו בהם הנהגה [מתחת לשער הציפוי של סעיפים כה כו] שציין לשו"ת חת"ם [הנ"ל] דלא מהניא הגעלה לכלים אלה, ושוב הוסיף וז"ל אכן שמעתי שכמה גדולים נהגו להחמיר רק לענין איסור חמץ, אבל בכל השנה הקלו להגעילן אחר מעת לעת, דהוא נותן טעם לפגם ומשהו מהמית, עכ"ל.

סעיף בו

מקור הדין במרדכי [סי' תקכה]. וביאורו דבימות השנה מלחו בשר במלח שלא נבדק מחמץ [ולפעמים היה במלח פירורי לחם], ולחך צד שהיה במלח פירור חמץ נמצא שנבלע בבשר משהו טעם חמץ, אמנם אין זה אלא משהו, דאף אם היה שם פירור מ"מ היו ששים כנגדו, ואח"כ צלו את הבשר הזה בשיפור ונבלע בשיפור טעם הבשר שמעורב בו טעם משהו של חמץ, ומעתה כאשר בפסח צלו בשר באותו שיפור אין אוסרין אותו, כיון שטעם משהו חמץ שהיה בלוע בשיפור כבר נתבטל בבשר.12 וכתב הב"י דמדברי המרדכי מבואר דס"ל שחמץ שנתבטל במשהו קודם הפסח אין חוזר וניעור. והבדק הבית הוסיף דאף המחמירים הסוברים דחוזר וניעור יודו כאן כיון שאין במלח חמץ ידוע רק שלא נבדק. והמג"א [ס"ק נא] ציין למה שכתב לעיל [סי' תמו ס"ק ז], והיינו שכאשר נתערב רק טעם חמץ ובטל בשישים מודו כו"ע דאין חוזר וניעור, ודלא כהב"י כאן.

שיפור שנצלה בו משהו חמץ והגעילו קודם הפסח

כתב הפמ"ג [א"א סוס"ק נא] שאם צלו בשאר ימות השנה משהו חמץ ע"ג השיפור ולא ליבנוהו קודם הפסח רק הגעילוהו, ה"ז

ביאורים והערות

כמו כנגד הרוטב, וא"כ במשך השנה בולע היתוך הזכוכית שע"ג המכסה מן החמץ שבכלי, ומבליע בפסח לתוך התבשיל. 12. המג"א [ס"ק נא] פירש שצלו את הבשר בימות השנה עם המלח שעליו ע"ג השיפור, ובכה"ג יש לחוש שהיה פירור חמץ על השיפור ונבלע הטעם באופן ישיר מהחמץ אל השיפור, ולא היה טעם זה מעורב קודם שנבלע בשיפור בשישים של היתר. ולפי ביאור זה צ"ל דמש"כ המרדכי שהחמץ נתבטל קודם הפסח היינו בתוך השיפור, שנתערב בשאר ההיתר שהיה בלוע בשיפור ונתבטל בו. והקשה המג"א דהא אנן קיי"ל שבכלי לא מבטלין איסור, דאין אנו יודעים כמה היתר בלוע בכלי, ותירץ דלא מחזקינן איסורא לחוש שמא היה על הכלי פירור חמץ. ועייין משנ"ב [ס"ק קס] ושעה"צ [ס"ק רן] שביאר כהמג"א, ולפי"ז צ"ל שהמרדכי התייחס לחשש שמא היה פירור חמץ על הבשר, וע"ז כתב שכבר נתבטל קודם הפסח ואינו חוזר וניעור. והמג"א הוסיף שאם באנו לחוש שמא היה פירור על השיפור עצמו לא היה כאן היתר של ביטול ברוב, אלא דלא חיישינן להכי, דלא מחזקינן איסורא לחוש כ"כ.

קנין הלכה

אסור אף בדיעבד, אמנם במקום הפסד מרובה יש להקל. וכתב השע"צ [ס"ק רי] הטעם משום שמצרפין את השיטות שסוברות שחמץ הוא בנדר היתירא בלע וניתר בהגעלה, עם הא דלא נבלע בכלי אלא משהו [ובמל בשאר הבלוע שבכלי, ואף דקיי"ל שאין ביטול בבלוע בכלי מ"מ יש כאן צירוף לקולא], וכיון שהוא הפסד מרובה מקילין. וע"ע במשנ"ב [ס"ק קס] ובשע"צ [ס"ק ריא] שכתב שאם השיפור אינו בן יומו יש כאן צירוף נוסף [א]. הסוברים שחמץ מיקרי היתירא בלע וניתר בהגעלה. ב. נטל"פ. ג. דאין כאן אלא משהו], ואפשר להקל אף שלא במקום הפסד מרובה, וכתב דכן מבואר בפמ"ג [א"א ס"ק יא]. [ועיי"ש בפמ"ג שצירף גם את דעת השאלתות דס"ל דחמץ בפסח בטל בשישים].

ברזא של חבית שכר שנתערב בחבית מי דבש

כתב המשנ"ב [ס"ק קסג] שאם לקח ברזא של חבית שכר ותחבו בחבית מי דבש ושהה מעת לעת, אסורים המי דבש בשתייה ובהנאה, ואם אינו בן יומו יש להקל. ולכאורה צ"ע דכיון שהברזא בלוע מחמץ [ששהה זמן רב בחבית שכר], א"כ מה בכך שאינו בן יומו הרי קיי"ל [סי' תמו ס"י] דנטל"פ אסור, ואף אם יש שישים כמו דבש נגד הברזא, מ"מ גם נטל"פ ומשהו יש להקל. ובפמ"ג שלפנינו כתובה ההלכה הזו באופן אחר, אם תחבו [ברזא] במי דבש ושהה מעת לעת אסור המי דבש בשתייה ובהנאה, ואם אינו בן יומו יש להקל, ולפי"ז מבואר דבשתייה אסור אף באינו בן יומו, ורק בהנאה יש להקל באינו בן יומו. [ועיי"ן סי' תמו במשנ"ב ס"ק ק שנמל"פ ומשהו יש להתירו בהנאה כמבואר במג"א [סי' תנא ס"ק יב], ועוד הוסיף (שם) בשע"צ [ס"ק קסא] דהשו"ע [סי' תסז סעיף י] פסק להתיר תערובת משהו בהנאה כיון שאין הנכרי משלם יותר ביוקר בשביל המשהו, רק שהרמ"א כתב שנהגו לאסור, ולכן הכא שהוא גם נטל"פ יש להקל].

סימן תנב

סעיף א

זמן שהיית הכלי

כתב הרי"ף [פסחים דף ח: זו"ל] [אחר שכתב דכל כלי מגעילו כדרך תשמישו, בכלי ראשון או בכלי שני] ומשהו להו כגוייהו עד דפלטן עכ"ל, ומבואר שצריך להשהות את הכלי בתוך הרוחצין כדי שיפלוט את כל הבלוע בו, וכן לשון הרמב"ם [פ"ה חמץ ומצה הכ"ג-כד]. וכן כתב הרשב"א [שו"ת סי' תעמ] דמשער באומד הדעת כמה זמן צריך להשהות הכלי במי ההגעלה. וכן הביא הב"י בשם הכלבו, שלא למהר ולהוציא מיד את הכלי הנגעל.

והטור כתב דמכנים ומוציא מיד, [ובסי' קכא האריך בזה הטור קצת וחלק על הרי"ף שהצריך שהייה, וסיים דקים להו לחז"ל שבהגעלה אחת פולט הכל ואין חילוק בין אם ישהנו בתוכו או יוציאנו מיד], וכן כתב המרדכי [סי' תקעט] בשם הראב"ה. [וז"ל ראיתי בתשובת הגאון כשמגעילים צריך להשהות בו עד שתפלוט יפה וכן כתב האלפסי, ואנו רגילים למהר ולהוציאם עכ"ד]. ועיי"ן פר"ח [סוס"י תנב] שהביא דעת הרבה ראשונים שצריך להשהות הכלי עד שיפלוט, ואח"כ הביא את דברי הטור והמרדכי שהמנהג להכניס ולהוציא מיד, וסיים ע"ז ויראה שמנהגן של ישראל תורה היא.

אמנם הט"ז [ס"ק ב] כתב שלשון הטור שמוציא מיד אינה בדוקא אלא צריך להשהות קצת, 13 וכן כתבו החק יעקב והמשנ"ב

ביאורים והערות

13. עיי"ן גר"ז [סעיף ד] שכתב דהאי "להשהות קצת" שכתב הט"ז אינו כשיטת הרי"ף והרמב"ם והרשב"א, שהם הצריכו שהייה גמורה באומד הדעת ולא נהגו כן, ומנהגן של ישראל תורה, אלא הכוונה שטוב להשהותו במים מעט מזער, בכדי שיהא פנאי להרותחין להכנס לתוך עובי הכלי ולהפליט הגיעול משם, שאף שהפליטה נעשית כרגע מ"מ צריך קצת שהייה כדי כניסת הרוחצין לתוך עובי הכלי, וכדי

קנין הלכה

[ס"ק ג] דאין נכון להוציא הכלי מיד.

מי ההגעלה

כתב הטור בשם הרא"ש שאין להגעיל כלים אלא במים המעלים רתיחות, אך אם אין המים מעלים רתיחות אין ההגעלה מועילה. והטעם משום דאמרינן כבולעו כך פולטו, וכיון שהאיסור נבלע בקדירה בזמן הבישול כשעלו רתיחות, א"א להגעיל בכלי ראשון שאינו מעלה רתיחות, וכן כתב בתה"ד [סי' קלב], והוכחו דבריו בב"י.

ועיין לעיל [סי' תנא] שהבאנו שיש מהראשונים החלוקים בזה וסבורים דכל שיש למי ההגעלה דין כלי ראשון הכל חד, ואפשר להגעיל בכלי שבלע איסור בזמן הבישול ע"י עירוי, לר"ת דס"ל דעירוי ככ"ר, ומ"מ קי"ל להחמיר בזה ובעינן שיהא כבולעו כך פולטו.

ואם נבלע האיסור בכ"ר שאינו מעלה רתיחות, אפשר להגעילו גם כשאין המים מעלים רתיחות. [וכ"ש אם הכלי בלע איסור ע"י עירוי דאפשר להגעילו בכ"ר שאינו מעלה רתיחות, כ"כ המשנ"ב [ס"ק ח]].

ולענין דיעבד אם הגעיל כלי שבלע איסור ע"י רתיחות בכלי שאינו מעלה רתיחות, דעת הגר"ז [סעיף ג] דה"ז אסור אף בדיעבד. והמשנ"ב [ס"ק ח] הביא שהפמ"ג נסתפק בזה, וכתב המשנ"ב שאם הכלי אינו בן יומו יש לצדד להקל.

וראה להלן שאם הכנים את הכלי למי ההגעלה קודם שהעלו רתיחות והמתין עד שיעלו רתיחות הרי זו הגעלה מעליא, אמנם בב"י בשם הכלבו משמע שאין לעשות כן אחר זמן איסורו. והפמ"ג [מ"ז ס"ק ב] תמה ע"ז, וכתב המשנ"ב [ס"ק ט] דמ"מ דעת השו"ע שאין נכון לעשות כן משום שהכלי בולע אז ממי הגעלה, ואף שלבסוף יורתחו המים מ"מ אין נכון להוסיף בליעת חמץ בכלי. [ועיין שעה"צ ס"ק ח שהביא שהרבה אחרונים פקפקו על הוראה זו של השו"ע].

הראשונים דנו על עיקר ההגעלה אמאי מהניא, והרי האיסור הנפלט מהכלי אל המים חוזר ונבלע בכלי, ונאמרו בזה כמה סברות אשר חלקן לא נתקבלו להלכה, וכפי שיבואר להלן, וכמו"כ יש בזה מציאויות שונות.

א. בשיש שישים במי ההגעלה כנגד האיסור

אם יש שישים במי ההגעלה כנגד הכלי שמגעיל ה"ז פשוט שההגעלה מועילה, משום שהפליטה האסורה במילה בשישים, ואף אם היא חוזרת ונבלעת אין בכך כלום דכבר הותרה.

אמנם אם הכלי שצריך להגעילו הוא כלי גדול שאין במים שישים כנגדו אין זו עצה מספקת, וה"ה אם מגעיל כמה כלים בזה אחר זה עד שבהצטרפות כולם לא יהא במי ההגעלה שישים כנגד הפליטה, כתב המג"א [ס"ק ו] דאמרינן שהפליטה חוזרת וניעורה ונמצא שהכלי האחרון נאסר. כמו"כ אין עצה זו של שישים מועילה בפסח עצמו, דחמץ בפסח במשהו.

ב. כאשר מגעיל כלי שאינו בן יומו

כתבו הראשונים [עיין תוס' חולין (דף קח:)] סוד"ה שנפל] שאם הכלי האסור אינו בן יומו אפשר להגעילו אף כשאין שישים כנגדו,

קנין הלכה

משום דהוי נותן טעם לפגם והפליטה במילה במים, ואף שהיא חוזרת ונבלעת בכלי אין בכך כלום. 14.

וכתב הפמ"ג [מ"ז סק"ב] דאם יבשל חומץ או שאר משקה חריף בפסח בכלי זה [שהגעיל בהיותו אינו בן יומו] יאסר התבשיל, כיון שהחריפות מחליא לשבח את הטעם הבלוע. 15.

עיין פמ"ג [א"א סוף ס"ק ו] שהביא את קושיית העולת שבת [ס"ק א] להסוברים דמשהו שנתבטל קודם הפסח חוזר וניעור, וסוברים זאת גם בתערובת טעם בעלמא [כמבואר בתשובת הרשב"א סי' רסב בשם רב האי גאון], וגם סוברים דנטל"פ אסור בפסח, א"כ לא משכחת לה הגעלת כלים שתכשיר כלים לפסח, שהרי הכלי הנגעל חוזר ובלוע ממי ההגעלה, ואף אם היה בהם שישים הרי זה חוזר וניעור בפסח, ואף אם היה אינו בן יומו מ"מ הרי זה אוסר בפסח למ"ד נטל"פ אסור בפסח. וכתב הפמ"ג דצ"ל דכיון שהוא קודם זמן איסורו, וגם יש שישים וה"ו משהו, וגם אינו בן יומו, לא החמירו בזה. 16.

ג. נ"ט בר נ"ט

טעם נוסף להא דלא חששו שהכלי הנגעל חוזר ובלוע ממי ההגעלה, כתבו תוס' [חולין דף קח: סוד"ה שנפל] והרא"ש [פ"ב פסחים סי' ז] והמרדכי [פסחים סי' תקעו] דהוא משום דחמץ קודם זמן איסורו יש בו היתר דנ"ט בר נ"ט, והטעם נבלע תחילה בכלי ואח"כ נפלט למי ההגעלה, ושוב חוזר ונבלע בכלי, ולכך לא חל על הבלוע מעתה איסור חמץ כיון שכבר נקלש.

והוסיפו הראשונים הנ"ל דאף לריב"ן הסובר שלא נאמר דין נ"ט בר נ"ט היכי שנעשה בישול גמור בכלי, [ורק בדגים שעלו בקערה נאמר הדין, שבליעתן מועטת] מ"מ הכא שיש ג' נ"ט לכו"ע נקלש הטעם. 17.

וכעין זה כתב המג"א [ס"ק א] דהוקשה לו דהכא נקטו השו"ע והרמ"א בפשיטות שיש בהגעלת כלים היתר דנ"ט בר נ"ט, ואילו לעיל [סי' תמוז ס"ה] החמיר הרמ"א בתבשיל שנתבשל קודם הפסח בכלי חמץ בן יומו, ולא סבר שיש בזה היתר דנ"ט בר נ"ט, משום דס"ל להפוסקים הנ"ל דחמץ שמו עליו [כך כתב הד"מ סי' תמוז סוס"ק יא]. וכתב המג"א ליישב דהיכא שיש ג' נ"ט קיל מפי. 18.

ביאורים והערות

14. והט"ז [ס"ק ה] הקשה דהא נטל"פ אסור לכתחילה, דגזרו אינו בן יומו אטו בן יומו, וא"כ עדיין גזירה זו קיימת בכלי שחזר ובלע את הטעם שאינו בן יומו. אך כבר כתבו הראשונים [רשב"א שו"ת ח"א סי' תעט, ר"ן שם דף ח:]: דחז"ל גזרו שלא להשתמש בכלי שאינו בן יומו רק היכי שהאיסור נבלע בו בהיותו מושבח ואח"כ נפגם, אך בכה"ג שהאיסור נבלע בכלי בהיותו פגום לא גזרו, וכן הביא הפמ"ג שם בשם הראשונים.

וברא"ש [פסחים סי' ז] כתב דכאשר הכלי אינו בן יומו ה"ז דומה לנ"ט בר נ"ט, שנפלט הטעם מן הכלי אל המים וחוזר ונבלע בכלי וכולן היתר [דאף שהוא אחרי זמן איסורו, מ"מ כיון שאינו בן יומו ה"ז מותר והו"ל נ"ט בר נ"ט דהיתירא]. והפמ"ג [מ"ז ס"ק ה] תמה על טעם זה דהוי טעם ראשון באוכל וטעם שני בכלי, שהרי כל זמן שהחמץ היה בלוע בכלי עדיין לא הותר, ורק כשיצא אל האוכל הותר, ומאז נהיה היתירא, והטעם השני הוא בכלי הנגעל, שחוזר אליו הטעם ממי ההגעלה.

15. אמנם כתב הפמ"ג שאין זו קושיא על הטעם של נ"ט בר נ"ט המובא בסוף הערה הקודמת, דכיון שכבר נקלש הטעם קודם שבא לחריף אין החריף אוסר בזה, דדוקא כאשר הטעם השני נכנס לדבר חריף אמרינן שהחריף מושך אליו הרבה טעם וה"ז אסור.

16. כמ"ז [ס"ק ב סוד"ה ראשונה] כתב הפמ"ג ביישוב קושיא זו דכיון שהוא נטל"פ וגם נ"ט בר נ"ט כולי האי לא החמירו.

17. הרא"ש כתב הטעם משום שיש לחלק בין טעם הנבלע באוכל, דאסר טפי, לבין טעם הנבלע בכלי דנקלש טפי. ועיין פמ"ג [א"א ס"ק ה] שכתב שאם יהיו ג' נ"ט ומהם שניים באוכל ורק אחד בכלי אין להתיר, ודוקא כששניים בכלי ואחד באוכל היתיר.

18. ולכאורה צ"ע דהניחא להרא"ש דס"ל דחמץ הוי היתירא, אלא דהוקשה לו דלשיטת הריב"ן בנתבשלו נבלע הרבה טעם באוכל ואין

קנין הלכה

והשו"ע והרמ"א [בסעיף זה] נקטו כשיטת זו שיסוד היתר ההגעלה הוא מדין נ"ט בר נ"ט, ולכן כתב השו"ע שכאשר מגיע קודם זמן איסורו יכול להגעיל גם כלי בן יומו וגם כשאין שישים במים כנגד הכלי.

אמנם כבר הובא לעיל שהראשונים נחלקו אם חמץ נקרא היתרא בלע, ודעת הרמב"ן והרשב"א דאמרינן חמץ שמו עליו, ולעיל [סי' תנא ס"ד] נקט השו"ע בפשיטות כשיטת הר"ף והרמב"ם והרמב"ן ששיפור ואסכלא אינם ניתרים בהגעלה אלא בליבון, ומוה מבואר דסברי דחמץ לא מיקרי היתרא בלע [דבגמ' (ע"ז דף עו) מבואר שבהיתרא בלע, כגון בשיפור ואסכלא שבלעו מעם קדשים ואח"כ נעשה נותר, סגי בהגעלה]. ולפי שיטה זו כתבו הפר"ח והגר"א דאין היתר נ"ט בר נ"ט בהגעלת כלים. [והקשה הפר"ח דיש סתירה בשו"ע, דהכא נקט היתר נ"ט בר נ"ט אלמא מיקרי היתרא, ולעיל (סי' תנא ס"ד) הצריך ליבון אלמא לא מיקרי היתרא].

ומכאן זה כתבו האחרונים האלו דאף כאשר מגיע קודם זמן איסורו יש להקפיד שיהא הכלי אינו בן יומו או שיהא שישים נגדו.¹⁹

והחזו"א [סי' קיט ס"ק יד] כתב שגם הר"ף והר"מ והרמב"ן הסוברים ששיפור של חמץ אינו נכשר בהגעלה משום שאינו דומה לנותר, יכולים לסבור שפיר שלענין נ"ט בר נ"ט מיקרי החמץ היתר. דלענין שיפור כיון שנבלע החמץ ע"י האור אין די בהגעלה המקלישה אותו לבטל שמו, ונהי דלענין נותר משעה שהגעיל את השיפור אין כאן חשיבות של בשר קודש שיחול עליו שם נותר, מ"מ לענין חלות איסור חמץ א"צ חשיבות, וכיון שטעם החמץ נמצא בתוך השיפור הרי הוא אסור. אך נ"ט בר נ"ט גרע טפי, וטעמו קלוש טפי, ולא חל בו איסור חמץ. והדבר מוכח מהרא"ש ורבינו ירוחם שפסקו דשיפור צריך ליבון, ומאידך פסקו שכאשר מגיע קודם זמן איסורו מיקרי נ"ט בר נ"ט, וכן הוא בטור וכן משמע בר"ן. [אמנם כתב החזו"א דברשב"א (בתורת הבית בית ד שער ד) מצינו איפכא, שלענין הגעלה פסק דאף קודם זמן איסורו לא מיקרי נ"ט בר נ"ט דהיתרא משום דחמץ שמו עליו, ואילו לענין הכשרת השיפור הביא את שיטת ר"ת והראב"ד דסגי בהגעלה].

וסיים החזו"א דנראה דהמיקל קודם ה' שעות בנ"ט בר נ"ט לא הפסיד, וכמש"כ בשעה"צ [סי' תמו ס"ק פז] בשם הפמ"ג. [עיי"ש דלא איירי השעה"צ לענין היתר התבשיל עצמו שנתבשל בכלי חמץ אלא לענין היתר תערובתו, שנתערבו תבשיל זה בתבשיל של פסח, והפמ"ג דן להקל אף באופן שהכלי של החמץ שבו נתבשל התבשיל היה בן יומו, ובשעה"צ נטה להקל כמותו עכ"פ כשיש שישים בתבשיל השני כנגד התבשיל הראשון].

מלבד טענת הפר"ח והעו"ש והגר"א הנ"ל [שיש לחוש לשיטות דחמץ לא מיקרי היתרא, ואין בו היתר נ"ט בר נ"ט], הביא המשנ"ב [ס"ק יג] שלכתחילה יש להקפיד אף קודם זמן איסורו בכל הדברים שמקפידים אחר זמן האיסור.²⁰

ביאורים והערות

הקלשה דנ"ט בר נ"ט, ע"ז שפיר אמרינן שבריו טעמים, א"כ בב' כלים ה"ז נקלש לכו"ע אף בבישול. אבל בנידון קושיית המג"א מהרמ"א [סי' תמו ס"ה], שם חיישינן למאן דס"ל דחמץ שמו עליו ולא מיקרי היתרא בלע, א"כ מאי נפק"מ בין ב' טעמים לג' טעמים. וצ"ל דכיון שמן הדין גם הרמ"א [בסי' תמו] נקט דיש בזה דין נ"ט בר נ"ט דהיתרא אלא דלכתחילה מחמרינן, לכן שפיר י"ל דלא החמירו כשיש הרבה נ"ט.

19. והוסיף הבה"ל [ד"ה שאין] שאם מגעילים הרבה כלים בזה אחר זה באופן דבצירוף כולם אין שישים במים כנגדם, אין כאן היתר של שישים כיון שהחמץ חוזר וניעור, ולכן יש להקפיד שלא להגעיל שום כלי אלא אם אינו בן יומו. [ויש מהדרינן לפסוק מלהשתמש חמץ בכלים ג' ימים קודם ההגעלה, מהרי"ל, מט"מ].

20. וע"ע בט"ז [ס"ק יא] שכתב דכיון שקיי"ל שאין עושינן נ"ט בר נ"ט לכתחילה לכן אם הכלים שהגעילו ביורה היו בני יומן, יש להגעיל את היורה אחרי שסיימו להגעיל בה כלים, שאל"כ נמצא שמבליע בה נ"ט בר נ"ט של חמץ מהכלים. [ולגבי הכלים עצמן לא מיקרי עושה נ"ט בר נ"ט לכתחילה, גם כשמגעיל כלי שאינו בן יומו עם כלי בן יומו, דאפשר שאין הכלי בולע כלל כ"ז שטרוד לפלוט את הבלוע בו,

קנין הלכה

זמן איסור לענין הגעלת כלים

כתב המשנ"ב [ס"ק יג] בשם האחרונים דמתחילת שעה חמישית שנאסר החמץ מדרבנן באכילה כבר לא מיקרי נ"ט בר נ"ט דהיתורא, ולפי"ז מה שנקט הרמ"א בלשונו הגעלה לאחר שש אינו בדוקא.

אמנם בשם החק יעקב כתב המשנ"ב דיש נפק"מ גם בזמן שלאחר שש, דיש שיטות בפוסקים דלאחר שש אוסר חמץ במשהו וגם נטל"פ אסור ונכון לחוש להן, ונמצא דכאשר מוגעיל אחר שש ראוי לחוש לשאר הדברים שהזכיר השו"ע [שלא להשהות הכלי במים יותר מדאי וכו'], ולכתחילה אין די בזה שיהיו ישישים במים או שהכלי יהא אינו כ"י, משא"כ בשעה החמישית ושישית.

ד. איידי דטריד למיפלט לא בלע

כתב הטור בשם אבי העזרי, מי יודע שיעור הפליטה [שהצריך הרי"ף להשהות הכלי בתוך המים], אולי ישהם לתוכה וחוזרים ובולעים. ולהלן [בסוף הסימן] כתב הטור שאם משהה את הכלי בתוך מי ההגעלה עד שתגמר פליטתו חוזר הכלי ובוולע ממי ההגעלה, ומבואר דס"ל דכל זמן שהכלי טרוד לפלוט מה שבתוכו אין הוא בולע ממי ההגעלה.²¹

אמנם בתוס' [חולין דף קח: סוד"ה שנפל], ובתשובת הרשב"א [סי' רסג] כתבו דלא קיי"ל כן, אלא הכלי בולע ממי ההגעלה אף קודם שגמר פליטת עצמו, וכן נקטו להלכה הפר"ח, המאמר מרדכי, המטה יהודה והגר"א, והובאו דבריהם בכה"ל [ד"ה כד"י]. [ועיי"ש שכתבו שאין ללמוד מדברי השו"ע דנקט להלכה כהכלל הנ"ל, ורק לרווחא דמילתא כתב דכשמגעיל קודם שעה חמישית א"צ להזהר בכל אלו].

ה. כל זמן שהמים רותחים אין הכלים בולעים

כתב הב"י בשם הארחות חיים בשם הראב"ד [תמים דעים סי' כה, ובהמשך הדברים גם בשם הכלבון] דיש פוסקים שכתבו שצריך להזהר שלא תגוח היורה הגדולה מרתיחה בעוד שהכלים בתוכה, שלא יחזרו ויבלעו מה שפלטו.²² [וכל זה כשמגעיל אחר זמן איסור].²³

ולכאורה סובר הראב"ד בשיטה זו דכל זמן שהמים רותחים הכלי פולט מה שבתוכו ואינו בולע כלל ממי ההגעלה, וכן הביא הר"ן [חולין דף מד.] בשם הרמב"ן וראה הערה.²⁴

ביאורים והערות

משא"כ היורה שבודאי בולעת ממי ההגעלה הנמצאים בתוכה כל הזמן].

21. וכן הובא ברא"ש [פ"ב פסחים סי' ז] בשם הראב"ה, ושם מבואר דכל זמן שהכלי טרוד לפלוט אין הוא בולע ממי ההגעלה כלל, וגם פליטת כלים אחרים שיש במי ההגעלה אינה נבלעת בכלים [ולא רק שאינו חוזר ובוולע מה שהוא עצמו פלט].

22. תיבת "מה שפלטו" הן לשון הראב"ד שם וכן הוא בב"י בשם הכלבו.

23. הראב"ד מוסיף "שאז החמץ במשהו" ומבואר דקאי גם על תוך הפסח, דס"ל דאפשר להגעיל כלים בתוך הפסח אם יקפיד שלא ינחו המים מרתיחתם [ולא קיי"ל כן וכדלקמן].

24. ולכאורה זו גם כוונת המשנ"ב [ס"ק ה] דכל זמן שהם [המים] רותחין, טרידי [הכלים] למיפלט ולא בלעי ממי ההגעלה, וכשנחו [המים] מרתיחתן בלעי [הכלים]. ולכאורה יש להקשות דאטו אם יתחוב כף חולבת תוך מרק בשר רותח לא תיאסר הכף. עיין ר"ן חולין [דף מד בדפי הרי"ף] שהביא שיטת הרמב"ן שמים רותחים מפליטין מהכלי ואין מבליעין בו, וכתב שאין להקשות מקדירה שמתבשל בה בשר שמבליעה מכף הניתנת בה, דהתם כיון שיש בה ציר ורוטב של בשר הרבה אין כח המים במקומו להפליט, והציר והרוטב מבליעין הן.

והנה המג"א [ס"ק ג] כתב לבאר את לשון השו"ע וכתב בתוך הדברים "דלאחר זמן איסורו אם נחו המים מרתיחתן אסור להרתיחן פעם שנית דכל זמן שהם רותחים לא בלעו ממי ההגעלה, ואם נחו מרתיחתן בלעי". והדברים צ"ב דמה בכך שהכלים בולעים מהמים בזמן שנחו מרתיחתן, מ"מ אחר כך הרתיחן ושוב נפלט הבלוע והוכשרו הכלים. וכתב רע"א שהדיעה הזו שבשו"ע [שלכאורה היא דעת הראב"ד

קנין הלכה

אמנם להלכה כתבו הפוסקים שאין מקילים כלל כשיטה זו, אלא גם בזמן שהמים רותחים יכולים הכלים לבלוע מהם, ולכן לאחר זמן איסורו א"א להגעיל כלים אלא אם הכלי אינו בן יומו או שיש שישים במים כנגד הכלים שהגעילו בה, [דאז אפשר להגעיל עד שיכנס הפסח].

ו. הנעלה ע"י עירוב אפר [לו י"ג]

אופן נוסף של הנעלה שהובא בפוסקים דמהני [עכ"פ בדיעבד, וכדלקמן] לגבי כלי בן יומו כשאין במים שישים נגדו, הוא לערב במים אפר או שאר חמרים הפוסלים אותם משתיית אדם, ומעתה אין חשש בזה שפליטת הכלים חוזרת ונבלעת בהם, דכאשר נתערבה הפליטה במים האלו נפסלה גם היא מאכילה ופקע איסורה.²⁵ אמנם כתב הב"י, והובא במג"א [להלן ס"ק י'] שדין הנעלה זו כהנעלה בשאר משקין, שאין מוגעילין בהן לכתחילה. וכתב הפמ"ג [א"א ס"ק י'] דמשמע במג"א שבדיעבד מהניא ההנעלה כשם שהיא מועילה בשאר משקין בדיעבד [וכן כתבו הא"ר והמט"ה יהודה], וכן הביא המשנ"ב [להלן ס"ק כו].

ועיין חזו"א [סי' קכב פוס"ק ו'] שכתב שמותר להגעיל כלים בני יומן במים המעורבים בחומרי ניקוי הפוסלים אותם מאכילה, וקצ"ע שלא הזכיר דברי הב"י והמג"א שדינם כשאר משקין ואסור לכתחילה.

הנעלת היורה קודם ההנעלה

במור ובכ"י הובאו דברי תשובת הגאונים והרשב"ם והריב"א שכתבו להגעיל את היורה מבליעת חמץ שבתוכה קודם שמוגעיל בה כלים. ורבינו ירוחם כתב שבר"ף וברמב"ם משמע שא"צ להגעיל היורה קודם ההנעלה. וכתבו הרא"ש [פ"ב פסחים סי' ז'] והמור שאם מגעיל קודם שעה חמישית א"צ להגעיל היורה, כיון שהחמץ הנפלט ממנה ונבלע בכלים הוא נ"ט בר ג"מ.

וכן אם מגעיל אחר ד' שעות [עד הערב], אם היורה אינה בת יומה א"צ להגעילה כיון שהכלים אינם נאסרים ממנה. אמנם כתבו הב"ח והפר"ח שנוהגין להגעיל היורה קודם ההנעלה אף כשאינה בת יומה ואף כשמגעילה קודם זמן איסורה.²⁶

ביאורים והערות

בשם י"מ] סוברת כסברא שהזכרה בתוס' [חולין דף קח: אלא שתוס' דחאוה], ששורש הדין אינו בכלים אלא במי ההגעלה, דכל זמן שמי ההגעלה רותחים [ופולטים את הבלוע בכלים] אין הם מבליעין בכלים את מה שפלטו עתה, אבל מבליעין הם בכלים את מה שבלעו מרתיחה קודמת, ולכן אם לא נחו המים מרתיחתן הוגעלו כל הכלים שניתנו בהם, ולא חזרו ונאסרו כיון שמי ההגעלה לא פלטו מעצמם מה שבלעו ברתחה זו. אבל אם הגעיל כלים במים רותחים ואח"כ נחו המים מרתיחתן, בולעים הכלים מהמים האלו גם אחרי שיחזור וירתיחם, כיון שלגבי הרתיחה השנית נחשבת הרתיחה הראשונה כרתיחה אחרת, ומים רותחים פולטים אל הכלים מה שבלעו ברתחה האחרת. ומ"מ אין סברא זו מתקבלת להלכה, וכמש"כ הפמ"ג [א"א ס"ק ו].

והמחצית השקל ביאר את דברי המג"א באופן אחר, דכוונתו שבזמן שהמים נחים מרתיחתן בולעים הכלים, ואף שהמים האלו אינם אסורים כיון שהיו שישים כנגד הכלי וגם הכלי היה אינו בן יומו, מ"מ לכתחילה היכי דאפשר אין לסמוך על זה. ואף שאח"כ בדעתו לחזור ולהרתיח את המים ואז יוגעלו הכלים שנית, מ"מ אין לסמוך ע"ז במקום שאין צורך, גם יש לחוש שלא ידקדק להרתיח שנית כדין כיון שידע שכבר הורתחו פעם אחת.

25. עיין שו"ע [יו"ד סי' צה] שכתב דנתינת אפר במים מועילה גם לשומן בעין שנמצא ע"ג הכלים, והש"ך והט"ז [שם] השיגו עליו.
26. וכשמגעיל כלים אחר ד' שעות, אם היורה בת יומה צריך להגעילה תחילה ואח"כ ישפוך את מי ההגעלה לחוץ, דאסור להשתמש במי ההגעלה, ושוב ירתיח בה מים ויגעיל בהם כלים.

קנין הלכה

הגעלת היורה אחרי הנעלת כלים

כתב הב"י בשם הסמ"ג ובשם רבינו ירוחם שאם רוצה להשתמש ביורה בפסח צריך להגעילה אחרי שיגמור להגעיל בה את הכלים. וכתב הב"י דהיינו כשהגעיל כלי בן יומו ולא היו שישים נגדו, דאל"כ אין היורה נאסרת.²⁷ וכתב השו"ע שאם מגעיל קודם זמן איסורו א"צ להגעיל את היורה אחרי גמר ההגעלה כיון שהיא בלועה מנ"ט בר נ"ט. [והט"ז (ס"ק יא) כתב דלפי הסמ"ק שהובא ברמ"א (יו"ד סי' צה) שאין עושין נ"ט בר נ"ט לכתחילה, ה"נ יש להגעיל את היורה אם בא להשתמש בו בפסח גם אם הגעיל בה את הכלים קודם זמן האיסור].

הגעיל כמה כלים בזה אחר זה

עיי' ט"ז [ס"ק ה] ומג"א [ס"ק ו] שהביאו משו"ת הרשב"א [סי' רסב] שאם הגעיל כלים בזה אחר זה אחר זמן איסור המין [וכן הדין בשאר איסורים כגון כלים בלועים איסור נבילה] ובסך הכל אין שישים במים נגד כולם, אמרינן בזה דמעם החמץ חוזר וניעור והיורה נאסרת, וכן הכלים האחרונים אשר בצירוף הקודמים אין שישים נגדם. וכן כתב הש"ך [יו"ד סי' קכא ס"ק כ]. ורע"א כתב להעיר על זה דלכאורה צריך להיות בזה היתר של נ"ט בר נ"ט, דאף שהכלי בלוע מאיסור מ"מ האיסור נתבטל בשישים, ומעתה אין שם איסור עליו [בין בחמץ ובין בשאר איסורין] וא"כ הו"י נותן מעם דהיתר, ונמצא שהמעם נקלש בתחילה בכלי [אף שהיה עדיין מעם אסור]²⁸ ואח"כ מהכלי לאוכל, ומעתה הותר המעם וגם נקלש עד שלא שייך לעורר אותו ולצרפו עם מעם איסור של הכלי השני שיוגעל, כיון שכבר נקלש בעודו היתר.²⁹ [וכתב רע"א דלהסוכרים דנ"ט בר נ"ט אינו מותר בכישול גמור א"ש, דכאן בכישול עסקינן].³⁰

ביאורים והערות

27. קצ"ע דבאופן זה גם הכלי עצמו אינו נגעל כיון שחוזר ובלוע ממי ההגעלה.
28. רע"א אזיל כאן לשיטתו [סי' קג ס"ב בהגהותיו לפמ"ג] דכף בלועה איסור נבילה מושבח שהגיס בה יין, והבשר נותן טעם לפגם ביין, חל היתר נ"ט בר נ"ט על טעם הבשר שביין דלא בעינן ששני הטעמים יהיו בהיתר אלא כל שטעם אחד בכלי וטעם אחד באוכל והשני הותר, ה"ז מותר, וכן דעת החות דעת [סי' צו ס"ק ד]. ובט"ז [סי' קג ס"ק ו] ובפמ"ג [מ"ז שם, וגם סי' צו מ"ז ס"ק ט] מבואר דס"ל דבעינן ששני הטעמים יהיו בהיתר.
29. ולפי טענה זו של רע"א לא אמרינן חוזר וניעור אלא כשגוף האיסור נימוח בהיתר ובטל בשישים ואח"כ נצטרף אליו איסור נוסף, אך כשיצא טעם איסור מכלי ובטל בשישים הו"י בר נ"ט בר נ"ט.

30. תוספת עיון

כתב רע"א ראייה לדבריו מהרמ"א [יו"ד סי' קג ס"ב] שכתב בשם האו"ה שאם יש תבשיל בכלי ונפל בתוכו איסור הפוגמו, כגון שבישל יין בקדירה ונפל בתוכה חלב שהוא פוגם את היין, ולכן אין היין נאסר, מ"מ הקדירה אסורה שבלוע בה טעם חלב, ונהי שטעם זה לא אסר את היין מ"מ אם יבשל בקדירה זו עתה תבשיל שאין החלב פוגם בו יאסר התבשיל, ולכן אסור לכתחילה לבשל בקדירה גם תבשיל שהחלב פוגם בו, ככל נטל"פ שאסור לכתחילה.

והוסיף הרמ"א דאם תחב כף באותה קדירה ונבלע בה מהיין, ואח"כ תחב את הכף הזו לקדירה אחרת שנתבשל גם בה יין, ויצא טעם החלב שבכף אל היין השני [ולא אסרו], וממנו לקדירה השנייה, אין הקדירה השנייה אסורה משום שיש בזה היתר דנ"ט בר נ"ט, דטעם החלב שבכף הוא היתר כיון שנבלע בתערובת ע"י יין, וממנו ליין השני, והכל היתר.

וכתב רע"א דחזינן דמשכח"ל היתר נ"ט בר נ"ט גם בתחילת שהוא איסור, והטעם משום שהאיסור נתבטל ברוב [כיון שפגמו], וה"נ מתוך שנתבטל החמץ שבכלי הראשון בשישים נעשה היתר וה"ז נ"ט בר נ"ט להיתר.

והחזו"א [או"ח סי' קיט ס"ק ג] כתב דאם כדברי רע"א נמצא שהרשב"א שהוא מקור דברי המג"א שכתב שבהגעיל כלים בזאח"ז אמרינן חוזר וניעור כשאין שישים, והאו"ה [שברמ"א סי' קג ס"ד הנ"ל] פליגי אהדדי ולא היה לו לרמ"א לסתום [סי' קג] דלא כהרשב"א. אלא כתב החזו"א דיש לחלק, דכסי' קג טעם החלב שבקדירה השנייה מותר, ואף שאם יבשל בה מעתה תבשיל שהאיסור אינו פוגמו יהא האיסור חוזר וניעור, מ"מ במצבו שהוא בלוע כעת בכף א"א לחול בו איסור, ולכן מיקרי נ"ט בר נ"ט דהיתירא, משא"כ כשהגעיל כלי

קנין הלכה

עוד בדברי המג"א ס"ק ו

כתב המג"א דנראה שאם הגעיל שני כלים בזאח"ז וכלי אחד בלע בשר והשני דגים, דאין חוזר וניעור כיון שהם טעמים חלוקים, וכמבואר ביו"ד [סוס"י צח] שאם היו בקדירה ג"ט זיתי היתר, ונפלו לתוכם כזית חלב וכזית דם אין האיסורים מצטרפים, אלא אדרבה מתוך שהטעמים חלוקים אמרינן דאיסורין מבטלין זה את זה, ובטל כזית החלב בשישים [שיש בתוכם כזית אחד דם], וכן כזית הדם בטל בשישים.³¹

ועיין במחצית השקל שמתבאר ממנו שכוונת המג"א שבסיר אחד בישל כזית חמץ וגם בשר, ובסיר השני כזית חמץ עם דגים, דלא בעינן שיהיו במי ההגעלה קב זיתים לבטל החמץ, אלא די בשישים לבטל כל כזית בפ"ע. וכתב המחמה"ש שהחמד משה תמה על המג"א דכיון ששני הכלים אסורים משום חמץ, מהיכ"ת לדמותו לכזית חלב ודם שהם איסורים חלוקים. וכתב המחמה"ש ליישב שגם גבי חלב ודם הביטול אינו גובע מחילוק האיסורים אלא מחילוק הטעמים, וכיון שטעם החמץ שנתבשל עם בשר שונה מטעם החמץ שנתבשל עם דגים, לכן כל אחד בפ"ע בטל בשישים ואינם מצטרפים. ועיין בשעה"צ [ס"ק יד] שהביא את דברי המג"א הנ"ל, וכתב שכמה אחרונים השיגו עליו, וציין למחצית השקל שמיישבו.

הגעלת כלים בפסח

כתב הרמ"א [סעיף זה] שבפסח א"א להגעיל כלים, והטעם משום שחמץ בפסח במשהו ופליטת החמץ אוסרת את המים, והם חוזרים ונבלעים בכלי. וגם אם לא היה הכלי בן יומו אסור, שהרי הרמ"א [ס' תמו ס"י] כתב שנוהגין להחמיר בנטל"פ בפסח.³² אמנם לפי השו"ע שפסק [שם] שנטל"פ מותר בפסח אפשר להגעיל בפסח כלי שאינו בן יומו.³³ ועיין לעיל שהבאנו שאם נתן במים דבר הפוסלם משתיית אדם כגון אפר או חומר ניקוי והגעיל בהם, ה"ז מועיל כדיעבד, עכ"פ כהגעלה בשאר משקין, ולכאורה אם תהא שעת הדחק שדינה כדיעבד יוכל גם בפסח להגעיל במים שנפסלו משתיית אדם.³⁴

כתב הפמ"ג [מ"ז סוף ס' תנב בדיני הגעלה הדין הא'] שליבון חמור מהני גם בפסח כיון שהוא שורף את הבלוע. ולענין ליבון קל כתב הפמ"ג [מ"ז ס"ק ד] שאין לעשותו בפסח, כיון שליבון זה אינו שורף את הבלוע רק מפליטו מהכלי, ויש לחוש שמא הכלי יחזור ויבלע ממנו, ואף שבליעה זו תהא בחיותו פגום, ולא גזרו בעלמא אלא כשנבלע בהיותו משובח, פסח שאני שנטל"פ אסור בו.

ביאורים והערות

ויש שישים במים, דנהי שכרגע מותר טעם החמץ שבמים, מ"מ עומד הוא להיאסר לכשיגעיל כלי נוסף ולא יהיה שישים נגד פליטת שני הכלים, לכן לא מיקרי היתירא ולא דיינינן ליה כנ"ט בר נ"ט.

31. ועיין בהגהת רע"א שתמה על המג"א למה צייר דין זה באופן שהגעיל את הכלים בזאח"ז, דהא גבי כזית חלב ודם ההיתר הוא אפילו אם נפלו ביחד לקדירה, דסו"ס כלפי כל אחד מהן יש שישים.

32. ואין לומר שיתן הכלי במים עד שיפליט החמץ שבו ומיד יוציאנו באופן שלא יחזור ויבלע, דכתב הפמ"ג [א"א ס"ק ו] דלא קיי"ל כסברא זו, ועוד דאיך ידע לשער מתי כלתה פליטת החמץ מן הכלי. ומטעם זה אין היתר גם אם יתננו במים מעלים רתיחות ויוציאנו בעודם מעלין רתיחות, דלא סמכינן גם על זה לומר שאינו חוזר ובלוע חמץ מן המים.

33. וכן לפי השאלות הסובר דחמץ בפסח בטל בשישים כשאר איסורים פשוט שאפשר להגעיל כלים בפסח.

34. עיין פמ"ג [מ"ז סק"ד] שכתב דלפי הט"ז [יו"ד ס' צב ס"ק טז] שכתב שתרי משהו לא נאסרו בפסח, לכאורה יש עצה להגעיל את הכלי ב' פעמים במים שיש בהם שישים נגדו, דבאופן זה כשחזר הכלי ובלע אחר ההגעלה הראשונה הו"ל משהו, וכשחזר ובלע אחר ההגעלה השנייה הו"ל תרי משהו. אך דחה הפמ"ג שבלח לא שייך תרי משהו רק בבלוע ביבש, ועוד דלפי הא"ר רק תרי משהו שנבלע באוכל אינו אוסר דאין הוא יוצא בבישול, משא"כ תרי משהו הבלוע בכלי.

קנין הלכה

סעיף ב

מקור הדין הוא בסמ"ק סוס"י רכב. ומיירי שם במגעיל קודם זמן איסור חמין ואין שישים במים נגד כל כלי בפ"ע, וגם הכלים בני יומן, ולכן כאשר תותב את כלי הבשר והחלב יחד ביורה יש לחוש בזה לאיסור בשר בחלב, דהוי ממש כהיה דיו"ד סי' צה [ס"ג] במדיח כלי בשר וחלב ביחד בכלי ראשון, שהרמ"א אסר את הכלים בדיעבד.³⁵ גם השו"ע שלא אסר שם בדיעבד, מ"מ לבתחילה אסר.

ואם אחד מהכלים אינו בן יומו אין בזה איסור, כיון שפליטתו אינה אוסרת את פליטת הכלי האחר, וממילא פליטות כל הכלי בפני עצמה ניתרת וכדין ג"ט בר נ"ט דהיתירא.

וכתב בתשובות חתם סופר [חיו"ד סי' קי, הובא בשעה"צ ס"ק ב] דאף שנחגו שלא להגעיל כלי מבשר לחלב או איפכא כמבואר במג"א [סי' תקט], מ"מ אם מגעילו לצורך פסה, מותר אח"כ להפכו מבשר לחלב.

כתב המג"א [ס"ק ט] שאפילו שולחנות הם בכלל המנהג שלא להגעיל בן יומו רק אינו בן יומו, ולכן ישפשף אותם יפה ואח"כ ישהה מעת לעת ואז יגעיל. והחק יעקב [ס"ק יד] כתב שאין נוהרין בזה בשולחנות, והטעם משום שרוב תשמישן בצונן, ולחוש שמא ישפשף ברותחין והבליע אז חמין שהיה דבוק על השולחן חששא רחוקא היא. אמנם אם ידוע שעירה עליו רותחין תוך מעל"ע, צריך המתנה של מעל"ע מוזמן העירו.

סעיף ג

מקור הדין הוא במרדכי בשם הרוקח, וטעמו דכיון שנוגעין זה בזה אין הרתיחה נכנסת היטב ביניהם כדי לפלוט את הבלוע. ואף שלענין טבילה אין בזה איסור חציצה, מ"מ לא מהני להגעלה.

ועיין רע"א שתמה שאם אלו כלים שיש להם בית קיבול ומשתמשים חמין בתוכם, מה בכך שנוגעים זה בזה כגבם והרי הגב אינו צריך הגעלה וסגי בהגעלה מבפנים וכדלהלן [סעיף ו]. [אמנם אפשר שהמרדכי איירי בכלים כגון סכינים ומזלגות הנוגעים זה בזה, א"נ בכלים הניתנים בתוך כלי אחר, שא"א להגעיל באופן זה].

סעיף ד

מקור הדין הוא באגודה מסכת פסחים. וטעמו פשוט שבמקום אחיזת הצבת אין מי להגעלה נכנסים.

סעיף ה

מקור הדין שאין מגעילין בחמי טבריא הוא בארחות חיים [הובא בב"י], והיינו דכיון שאינן חמי האור יש לחוש שאינם פולטין מה שנבלע באור, דכבולעו כך פולטו. אמנם פשוט דכלי שבלע בחמי טבריא אפשר להגעילו בחמי האור, דחמי האור עדיפי טפי. [וכתב הא"ח שכלי שבלע בחמי טבריא אפשר להגעילו שפיר בחמי טבריא].

קנין הלכה

הגעלה במיקרוגל

כתב בספר שבות יצחק [עניני מיקרוגל ועוד, ספ"ט] בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל דאין להגעיל כלים במים שהורתחו במיקרוגל, אלא אם בליעתן של הכלים האלו היתה ג"כ במה שנתחמם במיקרוגל, דגם מים שהורתחו במיקרוגל יש לחוש שאינו מתולדות האור, ולכן יש לחוש שלא להגעיל בהן כלי שבלע בתולדות האור.

הגעלה בשאר משקין

הראשונים נחלקו ברין הגעלה בשאר משקין:

- א. הרמב"ן [חולין דף קח:]: כתב שאפשר להגעיל כלים רק במים, שטבע המים שהם מפליטין את הבלוע בכלי ואין מבליעין עצמן, משא"כ שאר משקין שיש להם טבע שונה.³⁶ והובאו דבריו בר"ן על הרי"ף [דף מד.].
- ב. הרשב"א [שו"ת סי' תקנ] חלק על הרמב"ן וכתב שאפשר להגעיל גם בשאר משקין. והובאה המחלוקת בב"י [סוף סי' זה], והביא הב"י בשם האררחות חיים די"א שבדיעבד מותר לכל הדיעות.

הרמ"א הביא את המחלוקת [סעיף זה] וכתב בדריעבד מהניא הגעלה בכל משקה.³⁷

ועיין שו"ת רע"א [סי' פג] שהביא מעשה בבנו הגר"ש איגר שהיה במלון בעיר ולא היו מים מצויים בלילה כיון שנסגרו שערי העיר, וניתזו קילוח של בישול בשר טמא על קדירת מתכת של ישראל והיו צריכים להשתמש בקדירה והיה בגדר שעת הדחק, והורה הגר"ש איגר להגעיל בחלב, והסכים עמו הגרע"א שם משום דשעת הדחק כדיעבד דמי.

בענין פסק הרמ"א שבדיעבד יש לסמוך על הגעלה בשאר משקין, כתב הפמ"ג [א"א ס"ק י] דהיינו שאם הגיע פסח וא"א להגעיל עכשיו רשאי לבשל בו לכתחילה. אך אם עדיין לא הגיע הפסח משמע בפמ"ג דאפשר שצריך להגעילו עתה במים, והובא במשנ"ב [ס"ק כו], וכן דן רע"א [תשובה פג הנ"ל].

הגעיל הרבה כלים ונעשו המים כציר

כתב הרמ"א שאם הגעיל הרבה כלים עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר, אין להגעיל באותן מים. וכתב המשנ"ב [ס"ק כז] דאפשר דאף כדיעבד אסור, ודייק כן מלשון הפר"ח והמטה יהודה.³⁸

סעיה ו

מקור הדין הוא בגמ' ע"ז דף עו. דיוורה גדולה מהדרין לה גדנפא אפומא וממלאין אותה מים ומרתיחים אותה. ואמרו ע"ז בגמרא

ביאורים והערות

36. וכמו שאמרו בחולין [דף קח:]: לגבי בשר שנפל ליורה של חלב שטבע החלב להבלע בבשר, אך אינו פולט טעם מהבשר.
37. ולכאורה מקורו של הרמ"א שבדיעבד מהני הוא בדברי הא"ח המובאים בב"י. [ובלשון הב"י נשמטה תיבת י"א וכתוב בפשיטות שהא"ח סובר שבדיעבד מותר]. אמנם הא"ר והנה"ש והגר"א והמשנ"ב [ס"ק כז] ביארו שהרמב"ן עצמו אסר גם כדיעבד, אלא שהרמ"א סמך על הרשב"א לענין דיעבד.
38. אמנם היה מקום לומר שהר"ן כתב את הדברים לשיטתו [שם] שהעתיק את שיטת הרמב"ן שאין הגעלה אלא במים, שטבע המים להפליט ולא להבליע משא"כ שאר משקין, ולכן לשיטתו ה"ה דטבע הציר והרוטב של הבשר שונה מטבע המים, אך למאי דמקילינן בשאר משקין כדיעבד, היה מקום לדון דה"ה במים אלו שנעשו כציר, ולזה נתכוין החק יעקב [ס"ק יח] שכתב שבדיעבד שרי, אמנם המשנ"ב הכריע כהפר"ח והמטה יהודה שנקטו שמה שנהפכו לציר גריעי טיפי דפסק כוחם.

קנין הלכה

דמעם ההיתר הוא משום דכבולעו כך פולטו, מה בולעו בניצוצות אף פולטו בניצוצות. ופירש"י שהנדרון הוא כיצד להגעיל שפת הכלי מלמעלה, דמצוי הוא שרתיחת התבשיל עולה לשם, ואין זה ודאי שרתיחת ההגעלה תעלה לשם, וע"י הגדנפא ממלא את המים על השפה וממלא נגעת כל השפה.³⁹

וכתב החזו"א [סי' קכ ס"ק ד] שמוכח מהגמ' הוה שהגעלת הכלי מבפנים מועילה גם למה שנבלע בו מבחוץ ע"י שהתבשיל גולש ויורדים ניצוצות על פני הקדירה מבחוץ, שהרי דבר זה מצוי הוא ולמה לא חששו לזה בגמ', אלא שההגעלה מבפנים מועילה גם לזה.⁴⁰

אמנם כתב המג"א [ס"ק יא] בשם מהרי"ל שהגעלה זו אינה מועילה למקרה שהכלי בלע מבחוץ ע"י ששאבו בו מקדירת איסור, וכתב החזו"א [שם ס"ק ח] שכוונתו לומר דכאשר הכלי בלע ע"י שאיבה מהאיסור נמצא שהאיסור נבלע בו ממים שוכנים וקבועים, ולא רק מפליטה של תבשיל הוב על גביו מבחוץ, ולענין זה לא סגי בהגעלה מבפנים, אלא בעינן שיוכנסו גם אחורי הכלי בתוך היורה של ההגעלה.

וכתב המג"א שה"ה אם כיסה קדירת תבשיל חמץ בקערה באופן שאחורי הקערה כלפי התבשיל, נמצא שזיעת התבשיל נבלעת באחורי הקערה כאילו היו נתונים בתוך התבשיל, ואין זה ע"י ניצוצות, ולא סגי לקערה זו בהגעלה מבפנים.

השו"ע התיר להגעיל יורה גדולה באופן נוסף, שירתיח מים ביורה ואח"כ יתן בתוכה אבן מלובנת או לפיד אש שירתיח את המים ויעלו על שפת הכלי. מקור הדין הוא ברא"ש [פ"ב פסחים סי' ז] ובמרדכי [סי' תקפה], אמנם כתב המג"א שצריך למלא את הכלי מתחילה היטב במים כדי שכאשר יתן בו אבן מלובנת יעלו המים על כל שפתו.

בישול בכלי שהגעילו בלי גדנפא

כתב הפמ"ג [א"א ס"ק יא] שבדיעבד אם בישל בכלי בלי התיקון של הגדנפא ה"ז מותר, אם הוא במקום הפסד מרובה ושעת

ביאורים והערות

39. ומה שאמר בגמ' שזוהי פליטה רק ע"י ניצוצות ואין זו הגעלה גמורה, כתב המג"א [ס"ק יא] שהוא משום שהגדנפא אינה אטומה והמים זבים דרכה, ולכן אין למים שע"ג השפה בתוך הגדנפא דין של מי הגעלה רגילים השוכנים בתוך כלי, ומ"מ לא גריעי המים האלו מהניצוצות של הרתיחה האוסרים את שפת הכלי, דלכל הפחות יש למים אלו דין ניצוצות, וכבולעו כך פולטו. והחזו"א [סי' קכ ס"ק ד] כתב שהגדנפא עצמה אינה מחזיקה מים, אלא שאפשר למלא מעתה את הכלי כולו, באופן שכאשר ירתחו המים תעלה הרתיחה על כל שפת הכלי.

40. והנה המ"מ [פ"ה מחמץ הכ"ן] כתב וז"ל פירוש שאחורי הכלי שאינם נגעלין אלא ע"י המים, שמתוך רתיחתן נשפכים באחורי הכלי די להם בכך, שאף הן לא בלעו מן האיסור אלא ע"י ניצוצות האש שהיה מרתח הכלי ולא היתה בליעה זו חזקה ודי להם בפליטה זו עכ"ל. ולפום ריהטא משמע מלשונו שהגמ' התייחסה להדיא למה שנבלע באחורי הכלי בזמן שהתבשיל גלש, והגדנפא הועילה לגרום לכך שגם בזמן ההגעלה יזובו המים באחורי הכלי ויגעילו אותם, וכך ביאר הפר"ח את דברי המ"מ. אמנם הקשה החזו"א [סי' קכ ס"ק ה] דלא מסתבר שכל אחורי הכלי נתכסו במי הרתיחה שגלשו אף שעשו גדנפא, וגם לא משמע במ"מ שכוונתו לפרש פירוש שונה מרש"י, ולכן דן החזו"א לפרש גם במ"מ כרש"י, ולשפת הכלי קרי אחוריים, וכן דן הפמ"ג [א"א ס"ק יא] לפרש בדברי המ"מ. עיי"ש עוד בחזו"א [ס"ק ז] שצייין לשיטת הר"ש המובאת בבי" [סי' צב סעיף ה], דס"ל שטיפת חלב שנפלה על קדירה רותחת מבחוץ אינה מפעפעת אל תוך התבשיל, וא"כ ה"ה דלכאורה לא תועיל הגעלה מבפנים להתיר טיפה זו, ונפק"מ שלא יוכל לשאוב בקדירה הזו מתבשיל אחר, [אך תועיל הגעלה מבפנים להשתמש בתוך הקדירה ולבשל בה, כדמוכח בגמ' בסוגיא דגדנפא]. ועיי"ש עוד מש"כ בזה והניח בצ"ע.

קנין הלכה

הדחק, כיון שיש שישים בתבשיל כנגד שפת הכלי, וציין ליו"ד [סי' צה ס"ז]. וכוונתו דשלא בהפסד מרובה חיישינן שהטיפה שנפלה על שפת הכלי מפעפעת בכלי ואוסרת עד שישים כנגדה בדופן הכלי, ומעתה יאסר התבשיל אם אין בו שישים פעמים שישים כנגד הטיפה הזו. אך במקום הפסד מרובה מקילינן לומר שאין חנ"נ כבלוע בדפני הכלי, וסוגי בשישים כנגד הטיפה ולכן שרי בדיעבד.

סעיף ז

המנהג לשטוף הכלים בצונן אחר ההגעלה מובא בטור בשם רב האי גאון ובשם רש"י, וכן ברמב"ם [פ"ה חמין הכ"ג]. ובמעם השטיפה הזו נאמרו כמה טעמים:

- א. תוס' [ע"ז דף עו. ד"ה מכאן] כתבו סמך למנהג כגמ' [זבחים דף צו:]: שאמרו שבקדשים בעינן שטיפה יתירתא משא"כ בתרומה, משמע שגם בתרומה [ובחולין] שוטף את הכלי אחר ההגעלה, ובקדשים בעינן שתי שטיפות.
- ב. ובשם רש"י הביאו תוס' והרא"ש שטעם השטיפה בצונן הוא כדי שהכלי לא יחזור ויבלע מפליטת האיסור שנמצאת על גביו. 41 אמנם תמהו ע"ז תוס' והרא"ש דעד כמה שיש לחוש שהכלי בולע מה שפלט, ה"ז אף קודם שהוציאו מן המים, ולכן כתבו שאין טעם לשטיפה זו אלא שנהגו כן.

יו"ד סימן קכא

סעיף א

כלים שתשמישן בצונן אינם צריכים הגעלה בחמין, ומ"מ כתב הר"ן בע"ז [דף לט:]: בשם הראב"ד דצריך לשפשפן היטב בידו בשעת ההדחה, ואח"כ שוטף במים. וזה ביאור לשון הגמ' [זבחים דף צו:]: בענין מריקה ושטיפה, מריקה כמריקת הכוס, שטיפה כשטיפת הכוס.

מה שכתב השו"ע דכדרך תשמישו כן הכשירו, עיין באו"ח [סי' תנא סעיף ו] שהשו"ע פסק בהרשב"א [תשובה סי' שעב] והר"ן [פרק כל שעה] דאזלינן בדרך רוב תשמישו. 42 והרמ"א [שם] הביא את דעת המחמירים שחששו גם למיעוט תשמישו.

ועיין כמה פרטי דינים שכתבו בסימן תנא [סעיף ו].

בדברי הרמ"א בחביות שנפריהם מדובקים בחלב

מקור הדין הוא בתשובת הריב"ש סי' שמט שהובאה בב"י [לעיל סוף סי' סד]. ושם כתב הריב"ש דמתחילה היה גוער בנוהגים ליתן חלב בין הנסרים, שהרי איסור הנוגע בהיתר מצריכו הדחה, אמנם כיון שראה שהכל נוהגים כן, וגם הראו לו שטבע החלב שאינו מתערב כלל עם היין כשמן או שומן אלא הוא נקדש ועומד בפ"ע, ה"ז כאילו אין כאן נגיעה כלל, כיון שיסוד איסור הנגיעה

ביאורים והערות

41. בזבחים [דף צו: ד"ה ומשני] פירש שבתרומה [וה"ה בחולין] אין שוטפים כלל בצונן, ולשיטתו הוצרך ליתן טעם אחר למנהג השטיפה.

42. וכתבו כמה מגדולי האחרונים, [רמ"ע מפאנו סי' צו, הובא בפר"ח או"ח סי' תנא ס"ו, עולת שבת, א"ר] דדוקא בכלי שאינו כן יומו מקילין בזה.

קנין הלכה

הוא משום דמשהו מן האיסור נדבק בהיתר, וכאן לא נדבק ממנו כלל ביין.⁴³

מעם נוסף להיתר כתב הריב"ש, שאף את"ל שמשוהו מהתקלב נתערב ביין מ"מ בטל הוא בשישים, ואין זה כמבטל איסור לכתחילה, כיון שאין כוונתו לבטל את האיסור וליהנות מן התקלב. הב"י [סימן סד] והרמ"א [כאן] העתיקו את הטעם הראשון של הריב"ש, והפר"ח [סי' סד ס"ק כג] והפמ"ג [שם] והפרי תואר [סי' קכא ס"ק ב] הביאו את הטעם השני.

כתב הפמ"ג [סי' סד מ"ז ס"ק א] שהקולא של הריב"ש היא בכל משקה ולא רק ביין, והביאו בפת"ש כאן [ס"ק א].

סעיף ב

הראשונים נחלקו בקונה כלים אסורים מנכרי, אם צריך להקדים את הכשר הכלי למבילתו או שאין קפידא בזה:

א. דעת הרשב"ם [הובא ברא"ש פ"ה ע"ז סי' לו] דקפדינן בדוקא שיגעיל או ילבן תחילה ורק אח"כ יטביל, דאם יטביל קודם ה"ז כטובל ושרץ בידו. ומשמע שסובר שזה לעיכובא, ואם טבל קודם ההגעלה צריך לחזור ולטבול אחר ההגעלה. וכן כתב בחידושי הרמב"ן [ע"ז דף עה:], וכן משמע ברא"ה [בדק הבית בית ד שער א סוד"ה דמע"כ].

ב. הראב"ד [תמים דעים סוס"י קז] והרשב"א [תורת הבית בית ד ריש שער ד] והר"ן [פסחים דף ח:] כתבו דלכתחילה צריך להגעיל או ללבן קודם, וכמפורש בפסוק תעבירו באש [ליבון] וטהר [טבילה]. אמנם דיעבד מהניא הטבילה קודם ההכשר כיון שלא כתוב בפסוק עיכובא.

ג. תוס' [ע"ז דף עה: ד"ה מגעילין] והרא"ש [שם] סוברים דאף לכתחילה יכול לטבול את הכלי קודם הכשרתו, והטעם משום שהטבילה נועדה להעלות את הכלי ממומאת עכו"ם לקדושת ישראל, ואין לזה קשר כלל למה שבלוע בכלי.

השו"ע כתב בסתמא כדעת הראב"ד והרשב"א שבדיעבד מהניא הטבילה, ואת דעת הרשב"ם הביא כיש אומרים. וכתב הש"ך [ס"ק ה] דנראה שצריך לחזור ולטבול בלי ברכה, וכן כתב החכמת אדם [כלל עג ס"א].⁴⁴

בלי שאינו טעון הגעלה רק הרה

ברשב"א [תורת הבית שם] וכן בר"ן מבואר שגם הרהת הכלי צריכה להיעשות לפני טבילתו, ובתוס' וברא"ש לא כתבו אלא בהגעלה וליבון, וכן השו"ע לא הביא דינים אלו לגבי הרהת.

בלי שאינו בן יומו

כתב הדגול מרבבה דנראה שכלי שאינו בן יומו יכול לכו"ע לטבולו קודם הכשרתו, שהרי אין זה כטובל ושרץ בידו, דאף מדרבנן אין זה כלי של איסור, אלא שהאדם מוזהר שלא להשתמש בו גזירה אמו בן יומו, והובאו דבריו בפת"ש [ס"ק ג].

ביאורים והערות

43. בספר פרי תואר הקשה על הטעם הראשון של הריב"ש דהא חזינן שכאשר נופלת חתיכת חלב למשקה, ניכרת שמנונית על פני המשקה. עוד הקשה דכאשר היין שוהה בחבית מעל"ע הרי החלב נכבש בתוכו ומבליע טעמו, ומכח קושיות אלו כתב הפר"ח שאין להקל אלא מהטעם השני שכתב הריב"ש. וכתב הפמ"ג [מ"ז סי' סד ס"ק א ד"ה תשובה] דאפשר שהריב"ש סובר שכיון שהתקלב רק מדובק בין הנסרים, לכן אינו נבלע ומתערב כלל ביין.

44. הפת"ש [ס"ק ה] הביא מספר יריעות האהל שצריך לחזור ולטבולו בברכה.

קנין הלכה

אמנם המקור חיים ושו"ת בית שלמה [ח"ב סי' קמח] כתבו שלא נראה כן מסתימת לשון הראשונים והפוסקים, וברא"ה [ברק הבית בית ה שער א סוד"ה דמעכ"ע] משמע להדיא שגם באינו בן יומו צריך להטביל קודם. וכתב המקור חיים דיש להחמיר בזה אף בכלי שאינו בן יומו, וכן הביא הדרכי תשובה [ס"ק כח] בשם כמה אחרונים. ועיי"ש שכתב בשם השערי דיעה שבדיעבד יש להקל בזה אם כבר טבל, אך לכתחילה יש להקפיד להקדים ההגעלה גם באינו בן יומו.

קנה מנכרי כלי בלוע חמין

כתב הפמ"ג [או"ח מ"ז סוף סי' תנא] שאם קנה מנכרי כלי בלוע חמין על דעת להגעילו ולהשתמש בו בפסח, חייב להגעילו קודם הטבילה, משא"כ אם קנהו לצורך שאר ימות השנה וטבל אותו ואח"כ נמלך להגעילו לפסח, מהניא הטבילה הראשונה וא"צ לחזור ולטבול, וכעין מה שנתבאר בש"ך [ס"ק ד] הנ"ל. 45.

בדברי הש"ך ס"ק ד

הש"ך מחלק בין שני אופנים:

- א. קנה כלי בלוע איסור מנכרי ודעתו להשתמש בו רק בצונן [באופן שהאיסור אינו אוסר כלל את המאכל], בזה כתב הלבוש שגם לפי הרשב"ם רשאי לטבולו קודם ההגעלה, דכיון שאין דעתו כלל להשתמש בו חמין אין כאן שרץ בידו.
 - ב. אך אם בזמן הטבילה דעתו להשתמש בו גם חמין, רק שעכשיו ישתמש בו צונן ולכן אינו מגעילו, בזה לדעת הרשב"ם אין לטבולו קודם ההגעלה, ואף לצורך אכילת הצונן מוטל עליו להגעילו ואח"כ לטבולו.
- אמנם התפארת למושה והמקור חיים והבית מאיר חלקו על הלבוש והש"ך, ונקטו שבכל גוונא מצריך הרשב"ם להכשיר את הכלי ואח"כ לטבולו, אף כאשר כוונתו לאכול רק צונן. 46.

אין להגעיל כלי בן יומו

כתב הרמ"א שאין להגעיל אלא כלי שאינו בן יומו. והט"ז [ס"ק ב] תמה דהא מותר להגעיל גם כלי בן יומו אם יש שישים נגדו. [וכתב בנקה"כ דאה"נ, אלא שדין זה פשוט הוא ולא הוצרכו כלל לכותבו כאן, וגם כתבוהו באו"ח (סי' תנב). והמקור חיים ציין לדברי הרמ"א (או"ח סי' תנב ס"ב) שנהגו שלא להגעיל כלל כלי בן יומו, אף כשיש שישים. והטעם שאם יגעיל כלי בן יומו כשיש שישים עלולים למעות ולהגעילו גם כשאין שישים].

אין להשתמש במי ההגעלה

כתב הרמ"א שאין להשתמש במי ההגעלה, ומקורו באיסור והיתר [כלל נח סעיף עה] שכתב דלכתחילה אין להשתמש במים אלו. וכתב האו"ה שני טעמים לזה:

ביאורים והערות

45. ולפי האחרונים שחלקו על הש"ך והצריכו בכל גוויי הגעלה קודם הטבילה יש לעיין אם גם בנ"ד היא הדין כן.
46. ביאור הדברים הוא, דהנה לשון זו שבא בתחילה להשתמש צונן דטבולו ואח"כ כשישתמש בו יגעילנו היא לשון הרא"ש [פ"ה ע"ז סי' לו], והרא"ש כתב זאת כחולק על הרשב"ם, והיינו שלפי הרשב"ם אין הדין כן וחייב להגעיל קודם. אמנם בדברי הטור פירשו הלבוש והש"ך שכתב את הציוור הנ"ל שבא להשתמש צונן לומר שבכה"ג גם הרשב"ם מתיר לטבול לפני ההגעלה, וכדי שלא יקשה מהרא"ש הנ"ל כתבו שהטור דייק לכתוב שבא להשתמש רק צונן, דרך בזה מודה הרשב"ם, ומזה נובעים שני הדינים של הש"ך הנ"ל. אמנם התפל"מ והמקו"ח והפרישה פירשו שהטור כתב דבריו בדעת הרא"ש ולא בדעת הרשב"ם, ולפי דבריהם להרשב"ם בכל גוונא בעינן להכשיר את הכלי תחילה.

קנין הלכה

א. כיון שפליטת הכלי שאינו בן יומו מעורבת במים, לכן נהי שאינה אוסרת מן הדין כיון שנותנת טעם לפגם, מ"מ לכתחילה אסור אטו בן יומו, וכשם שאסור להשתמש בכלי שאינו בן יומו, ואף שבעלמא אין מאכל נאסר מפליטת כלי שאינו בן יומו דבזה הוי כדיעבד, מ"מ מים אינם חשובים כ"כ ומתייחסים אליהם כלכתחילה.⁴⁷

ב. טעם נוסף כתב האו"ה, דאם בשעה שמגעיל את הכלי דעתו להשתמש במים ה"ז כמבטל איסור לכתחילה, ולכן בכל גווני אין להשתמש במים. טעם זה הובא גם בגר"ז [או"ח סי' תנב ס"ו].

ועיין בהגר"א [ס"ק ז] שכתב שכל עיקר דין זה אינו אלא חומרא בעלמא, דשני הטעמים הנ"ל אינם מן הדין, דנמל"פ מותר [גם במים], וכן אין זה מבטל איסור לכתחילה מן הדין כיון שאין כוונתו לבטל האיסור.

וכתב החיי אדם [כלל קכה סכ"ט] שאף באופן שהבלוע בכלי הוא היתר, כגון שהגעיל כלי בשרי ביורה שהוא פרווה, מ"מ נהגו שלא להשתמש כלל במי ההגעלה, דלא ליתי לאיחלופי. [וכן משמע מהפוסקים דאף כשמגעיל כלי חמץ קודם הפסח בזמן שהחמץ מותר באכילה, מ"מ אין להשתמש במים האלו].

קילוף במקום הגעלה

כתב הרמ"א דכל מקום שצריך הגעלה לא מהני קילוף הכלי בכלי אומנות [כגון אם הוא כלי עץ], וכתב הגר"א [ס"ק ח] הטעם משום שהבליעה של האיסור היא בכל עובי דופן הכלי. אמנם במקרה שהכלי בלע את האיסור רק ע"י עירו, כתב הגר"א [יו"ד סי' קח ס"ק כח] שבוזה מהני קילוף, כיון שעירו אינו אוסר אלא כ"ק, וכן משמע בשו"ת מהר"י וייל [סי' קצג].

סעיף ד

דין מחבת בפסח ובשאר ימות השנה [כולל שיטת הרמ"ע מפאנו המובאת בש"ך ס"ק ח] נתפרש בסימן תנא [סי"א].

והעולה מזה שלענין מחבת שבלעה שאר איסורין פסק השו"ע דצריכה ליבון, וכפסק השו"ע כאן. וכתב הגר"א שהשו"ע נקט לעיקר כדעת הרא"ש והראב"ה שהקלו במחבת, ורק לחומרא הצריך ליבון. [ולכן לענין פסח היקל השו"ע כאן שמצטרפת השיטה דחמץ בפסח חשיב היתירא בלע].⁴⁸

כתב החכמת אדם [כלל עד ס"ו] שבמקום הפסד מרובה יש להתיר אף בשאר איסורים ע"י הגעלה, וסיים בצ"ע. ומשמע שלענין שאר איסורין בעינין ליבון גמור שניצוצות ניתזין ממנו, ולא סגי בליבון קל שקש נשרף עליו מבחוץ. [ורק לענין פסח, שהרמ"א הביא דיעות יש מחמירין להצריך ליבון, היקל הרמ"א בליבון קל, כיון שבפסח יש צירוף של הסוברים דהיתירא בלע].

מחבת שבישל בה חלב

כתב הש"ך [סוס"ק ח] שלפי הרמ"ע הסובר דכל שהכלי בלע ישירות מהאיסור בלי אמצעי הוי בגדר תשמישו ע"י האור ובעי ליבון, ה"נ מחבת של בשר או חלב בעיא ליבון. ועיין בהנהגות רע"א [וכן הוא בשו"ת רע"א סי' מט, והובא בפת"ש ס"ק ז] שתמה

ביאורים והערות

47. כעין סברא זו דמים שאני מתבשיל כתב הט"ז לעיל [סי' צה ס"ק י] ומקורו באו"ה [כלל לד].

48. אמנם מחבת שמשתמשים בה בלי שמץ כלל כגון מחבת המכונה מחבת טפלון, לכו"ע חשיבא תשמישו ע"י האור ובעיא ליבון גמור גם לפי השו"ע, ולמעשה א"א ללבנו דחייס עליה, ואף אם מורחים מעט מזעיר שמץ מ"מ חשיב לכו"ע תשמישו ע"י האור וכמבואר במשנ"ב [סי תנא ס"ק כז].

קנין הלכה

דנהי דמיקרי בליעה ע"י האור, מ"מ תיהני הגעלה כיון שבשר או חלב הוו בנדר היתירא בלע, וכעין מה שנתפרש בגמ' [ע"ז דף עו.] לענין שיפור ואסכלה של קדשים דסגי להו בהגעלה.

סעיף ה

מקור הדין הוא ברשב"א תורת הבית בית ד שער ד דף לד: וברא"ש פ"ה ע"ז סי' לד. והחידוש הוא דלא נימא דכיון שהגעיל את הכלי א"כ כל מה שיכול לצאת ממנו ע"י חמין כבר יצא ויוכל להשתמש בו מעתה ע"י חמין, [ורק לא ישתמש בו על ידי האור שאז יפלוט הכלי מה שלא פלט בהגעלה], קמ"ל דזה אינו, אלא כיון שבלע הכלי ע"י האור מעתה ההגעלה פולטת ממנו מעט, וכן כל שימוש בחמין שיעשה אחר ההגעלה יפלוט מעט מעט. וכתב האיסור והיתר [כלל נח ס"ה] שהאיסור הוא גם בדיעבד, והיינו שאם הגעיל כלי הטעון ליבון ואח"כ בישל בו דבר מאכל נאסר המאכל.

שימוש בצונן בכלי בלוע איסור

מן הדין אין לאסור שימוש בצונן [שאינו חריף] אף בכלי שבלע איסור ע"י חמין או כבישה, אמנם כתב המרדכי [פסחים סי' תקסת] שיש לגזור שמא ישתמש בכלי בחמין ויאסר המאכל, ולכן אסרו להשתמש בכלי בקביעות. אבל כתב הרמ"א [ומקורו באיסור והיתר], שבשני אופנים יש להתיר שימוש בצונן בכלי בלוע איסור:

א) שימוש בדרך עראי, כגון בבית הנכרי.

(א) וכתבו הש"ך [סי' צא ס"ק ג] והפר"ח [שם] שהיתר זה הוא אף באופן שנותן בכלי דבר מאכל שאינו יבש.⁴⁹ [אמנם פשוט דלא מיירי שנותן משקה בשיעור זמן של כבישה].

(ב) כתב הרמ"א [סוף הסעיף] שמותר ליתן בכלי של איסור חומץ ושאר דברים חריפים אחרי מריקה ושטיפה היטב. וכתב הש"ך [סי' צא ס"ק ג] בשם הארחות חיים שלא יתן בכף של האיסור דבר חריף אם הוא לח, דיש לחוש שהדבר החריף פולט מהכלי [משא"כ דבר חריף יבש, כגון תבלין יבש מותר ליתנו בכלי]. גם בסימן זה [ס"ק י] ציין הש"ך לדברים אלו.⁵⁰

(ג) עוד הביאו הפר"ח [סי' צא ס"ק ג] והמנחת יעקב [כלל יא אות ו] [הובאו דבריו בהגהת רע"א על הש"ך סי' סט ס"ק סו] את דברי המ"מ [פ"ו הלכות מאכ"א] והר"ן [פרק כל שעה], שכתבו דשימוש עראי הותר רק בכלים שיש להם היתר בהגעלה, שהרי בסתמא עתיד להגעילם והשימוש עראי יהא זמני, אבל כלי שאין לו תקנה בהגעלה, אם נתיר לו שימוש דרך עראי, ישחנו בביתו זמן רב וחישינן שמא יטעה ויבשל בו חמין.

וכתב הפמ"ג [סי' צא ש"ד ס"ק ג] שדין זה אינו רק בכלי חרס, אלא כל כלי שאין לו הכשר, [כגון כלים שחיישינן דילמא חיים עליהו] אין היתר להשתמש בהם אף בדרך עראי.

(ד) סכין שבלעה איסור בחמין אין היתר להשתמש בה בצונן אפילו אחר הדחה אלא בעיא נעיצה בקרקע י' פעמים, כמבואר להלן [סעיף ז].

ביאורים והערות

49. וחלקו הש"ך והפר"ח על הרמ"א [סי' צא ס"ב] שאסר נתינת דבר שאינו יבש בכלי של איסור.

50. ולכאורה פשוט שאם יהא זה משקה חריף וישהה בכלי בשיעור שיתננו על האור וירתיח יאסר המשקה, והרמ"א והש"ך איירו בשלא שהה שיעור זה ואפ"ה אסר בחריף, וצ"ע שהרמ"א לא חילק בזה [ולגבי חומץ עיין ש"ך סי' קה ס"ק ג] שהאריך לומר דלא חשיב דבר חריף.

קנין הלכה

ב. עוד כתב הרמ"א שבדיעבד שרי להשתמש צונן, אף בכלי שבלע איסור בחמין. ופירש הש"ך [ס"ק יא] שהכוונה שלא היה לו כלי אחר וקנה מהגוי כלי בלוע מאיסור, מעתה הוי כדיעבד ושרי להשתמש בו צונן. ולכאורה בזה ההיתר הוא רק כל זמן שלא ימצא כלי אחר להשתמש בו, וכך כתב הפר"ח.⁵¹

כלי שתשמישו בצונן אך יש לחוש שחיממו בו יין

כתב הרמ"א שאפילו כלים שתשמישן בצונן, אם יש לחוש שחיממו בהם יין נוהגין להגעילם. ועיין ש"ך [ס"ק יב] שציין לרמ"א [סי' תנא ס"ו], וכוונתו לומר שדין זה של הרמ"א תלוי במחלוקת הראשונים אי אזלינן בתר רוב תשמישו של הכלי. השו"ע [סי' תנא שם] פסק דאזלינן בתר רוב תשמישו, ולשיטתו כל שהכלי אינו בן יומו די לו בהדחה ושטיפה היטב, וא"צ הגעלה.⁵² והרמ"א כתב דנוהגין להחמיר, וגם כאן כתב דנוהגין להחמיר, והיינו דאף שמעיקר הדין מודה הרמ"א לרוב הפוסקים דאזלינן בתר רוב תשמישו, מ"מ לכתחילה נוהגין להחמיר, ומ"מ כתבו הפוסקים שלענין דיעבד מקילין כרוב הפוסקים [וכן פסק המשנ"ב סי' תנא ס"ק מז].

ומה שהיקל הרמ"א בכלי חרס שעיקרו לשתייה שא"א להגעילם, היינו אף דשרי לכתחילה לקנותו מן הגוי, דכיון שא"א להגעילם דיינינן להו כדיעבד ותלינן שלא נשתמש בהן כלל בחמין.

בביאור דברי הש"ך ס"ק מז בכלי חרס חדשים

בגמ' ע"ז [דף לג:]: איתא כסי [כוסות של חרס] אי שתי בהו עכו"ם יין פעם ראשון ושני כו"ע לא פליגי דאסור, ובפעם ג' פליגי והלכתא דשרי.

ונחלקו הראשונים בביאור הגמרא:

א. רש"י מפרש שכלי חרס חדשים רכיכי ובלועים מהיין, אף שהיין לא שהה בהם זמן רב ואחרי שתי השתמשויות של היתר [כגון ששתו בהן יין של היתר] שבע הכלי מבלוע ואינו בולע מהיין אלא כשאר כלים.

ב. ר"ת [תוס' ד"ה כסי] מפרש דפעם ראשונה ושנייה קאי על ההדחות שעושה ישראל כדי להכשיר הכלי, דלא סגי בב' הדחות רק בג'.

השו"ע [סי' קלה] פסק כרש"י, ואליבא דהרשב"א דבכל כלי חרס אמרינן דכשהוא חדש הרי הוא בולע. ולכן הוקשה לש"ך דמה בכך שהנכרי השתמש בכוסות החרס רק בצונן, מ"מ כשהיו חדשים בלעו, ואינם ניתרים אלא במילוי ועירוי. ותירץ דאה"נ אלא מיירי באופן שנשתמשו בכלים האלו קודם שבאו לידי הגוי.

סעיף ו

הפוסקים נחלקו בדין כלי שנשתמש איסור במקצתו, אם אמרינן דנאסר כולו משום דחם מקצתו חם כולו, ואת"ל שנאסר כולו אי מהניא הכשרת מקצת הכלי לכל הכלי. והבאנו לעיל [סי' תנא סעיף יב] את תמצית שיטת הראשונים והפוסקים בזה.

ביאורים והערות

51. ויש לעיין אם בכה"ג שאין לו כלי אחר התיר הרמ"א להשתמש בו גם בקביעות עד שימצא כלי אחר, או שההיתר הוא רק בדרך עראי. [ולהך צד שרק בדרך עראי, נתחדש כאן שגם בכית ישראל שרי בכה"ג].

52. אמנם לכאורה צ"ע דעד כמה שהחשש הוא שמא ישלבו בו יין של איסור לכאורה לא שייך לילך בזה אחר רוב תשמישו, שהרי יין בלוע בכלי אינו נפגם במעת לעת, והרי האחרונים ביארו שההיתר של רוב תשמישו מבוסס על הא דאין כאן איסור תורה הואיל ונפגם, וצ"ע.

קנין הלכה

ונוסוף כאן כמה פרטים:

ליבון מקצת הכלי עם הגעלת כולו

הט"ז [ס"ק ז] הביא את דברי הרשב"א במשמרת הכית [בית ד שער ב דף לה.]. שכתב דמה שאמרה הגמ' בפסחים [דף ל:]. גבי הכשר סכין אידי ואידי ברותחין, הכוונה שמתחילה מלבן את הברזל היוצא מן הקתא, ואח"כ מגעיל ברותחין את הברזל ואת הקתא ביחד, וזה מועיל גם אם הסכין בלעה ע"י האור, דליבון מקצת הסכין מקליש גם את הבלוע של חלק הסכין שאינו מתלבן, וע"י ההגעלה נכשר הכל. וכתב בט"ז שחידוש זה [שהגעלת כל הכלי מצטרפת לליבון מקצתו] משמע גם בדברי הרא"ש [פ"ה ע"ז סי' לד].

[אמנם להלכה בלא"ה נקטו הפוסקים כהרא"ה והטור והרמ"א שכלי שנאסר ע"י שמקצתו בלע איסור אמרינן בו כבולעו כך פולטו, ונכשר הכלי ע"י הגעלה או ליבון של מקצת הכלי].

התפשטות הבליעה בתוך הכלי

איסור שמן הנצלה ע"ג שיפור נבלע ומפעפע בכל הכלי, ואם האיסור כחוש נאסר מהכלי רק כדי נטילה. ולדידן שאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן, כמו שכתב הרמ"א [סי' קה], אף שכתב הש"ך שלגבי בלוע באוכל לא אמרינן דאין אנו בקיאים אלא אם נראה לנו שהוא כחוש אינו אוסר אלא כדי נטילה, מ"מ לגבי בלוע בכלי נסתפק הש"ך שאומרים בזה דאין אנו בקיאים ודנים זאת כבלוע שמן. וכתב רע"א [סעיף זה על הש"ך ס"ק יז] דה"ה לגבי פעפוע אל תוך הכלי יהא קיים ספק זה של הש"ך, דאפשר דמחמרינן דהוי כשמן ומפעפע בכל הכלי.

עוד כתב רע"א [הגהתו על הש"ך הנ"ל בדברי הר"ר מנחם מ"צ] שאם יש כלי שבלוע במקצתו איסור ע"י האור ובא ללכנו, מתבאר מדברי הר"ר מנחם מ"צ שלא אמרינן שתוך כדי חימום הכלי קודם שנתלבן, יתפשט הבלוע בכל הכלי [ויצטרך ללבן את כל הכלי]. וכתב רע"א דצ"ל דס"ל שבלוע שבכלי אינו מתפשט ממקום למקום בכלי עצמו ע"י חום הכלי בלי רוטב.

בדברי האו"ה שבסוף הש"ך ס"ק יז

עיי' ש"ך [סוס"ק יז] שהביא את דברי האו"ה שמשמע ממנו שדבר הבולע ע"י האור מוליך את הבליעה ואת הפליטה בכולו. [ראף שנקט הש"ך לעיל מיניה כהפוסקים שאין האיסור מתפשט אל כל הכלי, היינו דוקא בבישול ע"י רוטב אבל בחום שע"ג האור מתפשט האיסור בכל הכלי].

ומה שכתב האו"ה דכן לענין הפליטה מהכלי אמרינן דע"י האור יוצאת הפליטה מכל הכלי, כתב הש"ך לבאר דאין הכוונה שליבון מקצת הכלי מתיר את כל הכלי, דבזה נקט הש"ך לעיל מיניה כהרא"ה, שליבון שורף ומכלה את האיסור ואין זה אלא במקום בו נעשה הליבון ולא בכל הכלי, אלא הכוונה שאם יש שיפור שנבלע בכולו איסור, ואח"כ צלו על חלק ממנו היתר, בולע היתר את האיסור מכל השיפור ובעי שישים נגד כולו.

בשר או חלב הנבלע במקצת כלי ומתפשט בכולו

עיי' בהגהת רע"א [על הש"ך ס"ק יז] שהביא את דברי הפמ"ג [או"ח סי' תנא מ"ז ס"ק יז ד"ה נמצא] שכתב שאם בשר [או חלב] נבלע במקצת הכלי והוא מתפשט אל כל הכלי, אם אח"כ יגע חלב או בשר בצד השני של הכלי לא יהא בזה איסור בשר בחלב, דהתפשטות הבשר בתוך הכלי הוי נ"ט בר נ"ט דהיתירא ונקלש הבשר, ורע"א כתב שדין זה צ"ע לדינא.

קנין הלכה

[ויתכן לפרש דרע"א נסתפק שמא בתוך כלי אחד הכל נידון כהתפשטות אחת ולא כמעבר מכלי לכלי, ואין כאן אלא הקלשה אחת. עוד י"ל דרע"א לשיטתו במש"כ בשו"ת שבסוף ספר דרוש וחידוש שדין ג"מ בר ג"מ הוא רק באופן שהבליעה בכלי והבליעה באוכל נעשו בשני זמנים שונים, אך אם הכל היה בהתפשטות אחת אין זה ג"מ בר ג"מ, וה"נ י"ל בנידון ההתפשטות בתוך הכלי דכיון שהכל בשלב אחד אין זה נקלש.]

סעיף ז

במשנה ע"ז [דף עה:] איתא הסכין שפה והיא טהורה, ובגמ [דף עו:] אמר רב עוקבא בר חמא ונועצה עשר פעמים בקרקע. ופירשו רוב הראשונים שהשיפה [השחזה] והנעיצה הם שני אופנים שונים של הכשר הסכין, ולא בעינן תרויהו.⁵³ עוד מבואר בגמ' שהנעיצה מועילה רק לחתוך בה צונן, ולא לחתוך בה רותח. [ולענין שיפה אי מהניא לרותח יבואר להלן]. עוד יבואר להלן לענין חיתוך רותח, אי בעי ליבון או סגי בהגעלה.

נעיצה

עיקר מטרת הנעיצה של הסכין היא כדי להעביר את טיחת האיסור שעליה יפה יפה, כך כתבו הרשב"א [תוה"א בית ה שער ד דף לד:] בשם ר"ת והר"ן [סוף ע"ז דף מ. ד"ה נועצה], וכן כתב הש"ך [יו"ד סי' י ס"ק ה] ובנקודות הכסף [סי' פט על המ"ז ס"ק ו].

והא דלא סגי בקינוח הסכין במטלית או בהדחתה, כתב הרשב"א [שם] שהוא משום שהסכין בלעה מרותח גמור ולא נדבק בה השמנונית היטב, א"נ כיון שתשמישה תדיר לא סגי לה בקינוח, והיינו שמתוך שתשמישו תדיר נדבקת בה שמנונית האיסור היטב ובעינן נעיצה.⁵⁴

ויש ראשונים שמשמע מהם שנעיצה מהניא גם להפליט מהבלוע בסכין. עיין רשב"א [בתוה"א בית ד שער ג ויובא להלן] שכתב שאחרי הנעיצה מותר לחתוך בסכין גם דבר חריף כמו צנון וכיו"ב, והרי כשחותך דבר חריף נפלט הבלוע בסכין, ומאי מהניא לה נעיצה, ומשמע שנעיצה מפלמט קצת מהבלוע בסכין.⁵⁵

וע"ע בר"ן על הרי"ף [ע"ז דף לט: במשנה] שכתב שבשעה שחותך בסכין, אגב דוחקא דסכינא בולע האוכל הנחתך בסכין מן הסכין, ולכן הצריכו נעיצה או שיפה. וכן כתב בנקודות הכסף [סי' י על המ"ז ס"ק ז] וז"ל היינו טעמא דשיפה ונעיצה דע"י כך הלכה לה אותה הקליפה הדקה שבסכין, הנעיצה היא בכל מקום במקום קליפה וכו' עכ"ל. והובאו דברי הנקודה"כ האלו בחכמת אדם [כלל ג ס"ד, וכלל מז ס"ח], וכן הוא גם בפמ"ג [סי' י א"א ס"ק ו], שדעת הש"ך כהפרישה שנעיצה מפליטה מכדי קליפה של הסכין.⁵⁶

ביאורים והערות

53. ורק רש"י [דף עו: ד"ה ונועצה] הצריך תרוויהו שיפה ונעיצה, ועיין ר"ן על הרי"ף [דף לט: שהאריך לחלוק על רש"י].
54. והש"ך [נקודה"כ סוף סי' פט] כתב את הטעם השני שתשמישה תדיר. ובר"ן [פ"ה ע"ז דף לט: המובא להלן] מבואר דאגב דוחקא דסכינא עלול האוכל הנחתך בסכין לבלוע ממנו, ולכן הצריכו נעיצה. [משא"כ שיפורד שאם יבוא להשתמש בו צונן סגי לו בהדחה, כיון שאין בו דוחקא].

55. וכן הוכיח התבואות שור [סי' י סק"ד] מדברי הרשב"א האלו.
ויותר מפורש הוא ברשב"א במשמרת הבית [בית ג שער ג דף עז.]. שכתב דאפילו הדחה בצונן מהניא קצת לבלוע בכלי, כדחזינן בהכשר כלי היין, והוסיף שהוא כעין מה שמצינו בנעיצת סכין דמהניא אפילו לדברים החריפים, דלולי הנעיצה או ההדחה דוחקא דסכינא מפליט קצת.

56. והנה הש"ך [סי' צו ס"ק ט] כתב שאם חתך צונן בסכין בשרית ויש שישים בצונן נגד הסכין אין הצונן נעשה בשרי, שהבשר הנפלט

קנין הלכה

ודעת המ"ז [סי' י ס"ק ו] שנעיצה אינה מפליטה מהסכין כלל רק מסירה את השמנונית המוחה ע"ג הסכין. ועיין פמ"ג [מ"ז שם ד"ה ופש] שכתב דא"כ צ"ע מש"כ הרשב"א וכן פסק השו"ע שנעיצה מועילה גם לחתוך חריף, והרי דבר חריף מפליט גם מגוף הסכין, כמבואר בשו"ע [סי' צו ס"א] דאף בסכין מקונח אסרינן.

במקום שלא עשו נעיצה

הפוסקים נחלקו בסכין של גויים שלא נעצה בקרקע אך קינחה בדבר קשה או הדיחה יפה: דעת הרשב"א [חולין דף ה:]: בשם רבינו יונה שבדיעבד שרי אף בלי נעיצה, וכן כתב התורת חמאת [כלל סא ס"ד] ובמנחת יעקב [שם], וכ"כ הפר"ח [סי' י ס"ז]. והתבואות שור [סי' י ס"ק יח] כתב שנעיצה מעכבת, ואם לא נעץ ה"ז אסור אף אם הדיחה יפה יפה.⁵⁷ ועיין בהגהת רע"א [סי' צו על הש"ך ס"ק ג] שהביא את המחלוקת הזו.

נעיצה לחתוך בו דבר חריף

כתב הרשב"א [תורת הבית בית ב שער ה] דאחרי שנעץ את הסכין בקרקע רשאי לחתוך בה אפילו דבר חריף, ולמד זאת מהגמ' [ע"ז דף עו:]: שהתירו לחתוך אתרוג אחרי נעיצה בקרקע, והובאו דברי הרשב"א בטור ובשו"ע ללא חולק. ובספר בכור שור [חולין דף קיא] כתב שעל כרחונו לומר שהרשב"א סובר שנעיצה מפלמט קצת מהבלוע בסכין. [ועיין לעיל שהבאנו שכן מבואר במשמרת הבית (בית ג שער ג)]. אבל לפי המבואר בתוס' שהנעיצה מועילה רק לשמנונית המוחה על הסכין ומאידך ס"ל [בדף קיב תור"ה אנב] שחיתוך דבר חריף מפליט מגוף הסכין, א"כ אין נעיצה מועילה לחתוך דבר חריף.⁵⁸ וסיים שכל בעל נפש יחוש ולא יאכל צנון ושאר דברים חריפים בסכין של גויים או של טריפה ע"י נעיצה. וע"ע בבית מאיר [סי' צו] שגם הוא תמה על פסק השו"ע שנעיצה מועילה לדבר חריף. [וגם הוא כתב שהרשב"א לשיטתו במש"כ שנעיצה מועילה להפליט קצת מן הבלוע].

השחזת הסכין [שיפה]

הפוסקים נחלקו בענין השחזת הסכין:

- א. ברשב"א וברוב הפוסקים משמע שהשחזת הסכין מועילה רק לאכול בה צנון, דומיא דנעיצה, אך לא סגי בה לאכול רותח.
- ב. ברמב"ם [פי"ז מאכלות אסורות ה"ז] מבואר דהשחזת הסכין מהניא אף לאוכלה רותח. וכתב הר"ן [בע"ז] דכן משמע

ביאורים והערות

בטל בשישים. וכתב רע"א [שם] על הש"ך דלכאורה די בשישים כנגד קליפת הסכין, שהרי כתב הרשב"א וכן נפסק בטוש"ע [סי' קכא] דנעיצת הסכין מהניא אף לחתוך בו דבר חריף, והרי פשוט שנעיצה אינה מפלמט אלא מה שבקליפת הסכין ולא מכל עובי הסכין, וא"כ על כרחונו שגם הדבר החריף אינו מפליט מכל עובי הסכין רק מקליפתו. אמנם הניח זאת רע"א בצ"ע, דבש"ך [סי' צד ס"ק כט] איתא דכאשר נפלט ע"י חריפות הצנון ודוחקא דסכינא, רק מה שבקליפת הסכין די בזה בהדחה להצנון, ומזה שהצנון נאסר כולו חזינן שבזמן חיתוכו נפלט הבלוע בכל עובי הסכין ולא רק בקליפתו, ושוב צ"ע איך מהניא נעיצה בקרקע להתיר לחתוך חריף, והניח רע"א קושיא זו בצע"ג.

57. ועי"ש שכתב דאף הרשב"א בשם רבינו יונה התיר, הרשב"א אזיל לשיטתו במקום אחר, אך לדינא קיי"ל שהדחה אינה מועילה.

58. וכתב הבכור שור שלפי תוס' צ"ל שאתרוג אינו נחשב דבר חריף, ולכן אמרו בגמ' שנעיצה מועילה לחתוך אתרוג.

קנין הלכה

בירושלמי, וכן פסק השו"ע. והרמ"א הביא את דעת המתמרים דלא מהניא השחזה לחתוך בה רותח, וסיים דלכתחילה נהגו להחמיר בזה, אמנם בדיעבד [אם השחזה והשתמש בה במאכל רותח] אין לאסור. אמנם הסברא בזה צ"ע, דלכאורה אין ההשחזה נוגעת אלא בקליפת הסכין, ומהיכ"ת היא מותר לאכול בה רותח, הרי הרותח פולט מכל עובי הסכין. וכתב הפמ"ג [סי' י מ"ז ס"ק ו] דאף שהשחזה רק מסירה את קליפת הסכין, מ"מ היא מבלבלת את שאר הטעם הבלוע בסכין ומקלישתו עד שאין לו כח לצאת ע"י הרותח.⁵⁹

סכין שיש בו גומות

בגמ' [ע"ז דף עו:] מכואר שנעיצה של הסכין אינה מועילה בסכין שיש בה גומות, ולא נתפרש אם השחזת הסכין מועילה בזה. ומלשון הרמב"ם משמע שהשחזה מועילה אף בסכין שיש בה גומות,⁶⁰ וכן משמע בשו"ע. אמנם בביתאור הגר"א [או"ח סי' תנא ס"ג] כתב דלא מהניא השחזה בזה, וכן כתב החכמת אדם [כלל מז ס"ח], וכן כתב בדרכי תשובה [ס"ק פב] בשם שו"ת בית דוד.

מלשון הרמ"א משמע דלגומות שבסכין בעינן ליבון, ואם הגעיל בלי ללכך ה"ז אסור אף בדיעבד, וכן כתב הפמ"ג [או"ח סי' תנא מ"ז ס"ק ה] בשם הא"ר [ודלא כהחך יעקב] וכתב דכן הלכה.⁶¹

לשון השו"ע ואם יש בה גומות (או) שרוצה לחתוך בה חמין, כתב בבאר הגולה ובהגר"א שאין למחוק תיבת "או".

סכין של איסור שבא לאכול בה רותח

הראשונים הקשו דבגמ' פסחים [דף ל:]: מסקינן שדי להגעיל סכין ברותחין וא"צ ליבון, ואילו בגמ' חולין [דף ח:]: איתא דסכין של גויים צריכה ליבון באור. וכתבו בזה כמה תירוצים:

- א. תוס' [ע"ז דף עו: ד"ה אמר] כתבו בתירוץ ראשון דלכך סכין בעיא ליבון משום שמשתמשים בה ע"י האור, [עיי"ש בתוס' דלר"ת איירי דוקא בסכינים גדולים שדרך לצלות בהם בשר. והריב"א כתב דאף בסכין קטנה בעיא ליבון משום שלפעמים מהפך בה בשר ע"ג גחלים], ורק לענין איסור חמין די בהגעלה משום דהיתירא בלע. גם ברמב"ם מצינו חילוק זה, שבהלכות מאכלות אסורות [פי"ז ה"ז] כתב שהסכין טעונה ליבון, ואילו בהלכות פסח [פ"ה הי"ג] כתב שדי בהגעלה, וכן כתב גם הר"ן בפסחים [דף ח:]: בשם הראב"ד.
- ב. באופן אחר כתבו התוס' והרא"ש בע"ז [שם] די"ל דעיקר הכשירה של סכין הוא בהגעלה, אלא שבסכין גדולה יש בדרך כלל גומות והן צריכות ליבון משא"כ סכין קטנה, וע"ע בב"י שהביא שיטות נוספות בראשונים.

ביאורים והערות

59. עוד כתב הפמ"ג [סי' י ש"ד ס"ק ג וס"ק כב] די"ל דקים להו לחז"ל שעיקר הטעם הבלוע בסכין מתרכז בקליפה של הסכין, ובשאר הסכין יש רק משהו, והוסיף דלפי טעם זה לא תועיל השחזת הסכין לאיסור חמין בפסח האוסר במשהו. ובאו"ח [סי' תנא א"א ס"ק ז] הביא הפמ"ג את דברי החך יעקב והפר"ח [ס"ק ג] שהשחזה מתרת בדיעבד גם לענין איסור חמין בפסח. והפרישה כתב שהקלו חכמים בהשחזה לגבי סכין שאינו בן יומו.

60. ז"ל הרמב"ם [פ"ז מאכ"א ה"ז] הלוקח סכין מן הגויים מלבנה באש או משחיה בריחיים שלה, ואם היתה סכין יפה שאין בה פגימות די לו אם נעצה בקרקע קשה וכו' עכ"ל. ומשמע להדיא שהשחזה מועילה גם לסכין שיש בה גומות.

61. ובחכמ"א [כלל מז ס"ח] כתב שאם אפשר לנקות את הגומות א"צ ללכך. [והוא גם ברמ"א בסוף הסעיף לענין השחזה עם הגעלה, שכתב דמהניא בלי ליבון אם יכול לנקות הגומות].

קנין הלכה

להלכה: השו"ע הצריך ליבון כשבא להשתמש בה רותח, א"נ כשבא לשחוט, ולא חילק בין סכין גדולה לקטנה.⁶² [וכמו כן הצריך ליבון לסכין שיש בה גומות, וזה אף כשבא להשתמש בה לצונן, דסו"ם דבוק איסור בגומות והנעיצה אינה מועילה לזה].⁶³ אמנם כתב הרמ"א שבדיעבד אם הגעיל את הסכין ולא ליבנה והשתמש בה במאכל חם אינו נאסר. ועיין ש"ך [תחילת ס"ק כ] שזה קאי אף על סכין בן יומו.⁶⁴

בדברי הרמ"א כמי שאינו יכול ללבן הסכין היטב

כתב הרמ"א שאם אינו יכול ללבן הסכין היטב משום הקתא, ילבנו ויגעילונו אח"כ. והכוונה בזה, שהקתא הוא של עץ ואם ילבן את הברזל של הסכין בליבון קשה עלול להנוק הקתא, ולכן די ללבנו ככל שיוכל ואח"כ יגעילונו [דהא מדינא סגי בדיעבד בהגעלה]. ומה שהמשך הרמ"א וכתב ומיהו אם ליבנו ולא הגעילו, הכוונה ג"כ על הציור הנ"ל שיש לחוש שמא ינוק הקתא, דמ"מ ליבון קל בודאי יוכל לעשות בלי חשש, וזה מועיל בדיעבד שהרי גם הגעלה מהניא דיעבד, וכ"ש ליבון קל שקש נשרף שהוא מועיל יותר מהגעלה.⁶⁵

בדברי הרמ"א שהשחזה עם הגעלה מהניא לכתחילה כמו ליבון

מקור הדין הוא במרדכי [שלהי ע"ז סי' תתס] בשם הריב"א, עיי"ש שכתב דעיקר מעלת הליבון היא הסרת הקליפה, והאבן מעביר את הקליפה היטב, וכנראה סובר דעיקר האיסור הבלוע ע"י האור ואשר לא סגי לו בהגעלה, הוא בקליפה, ושאר הבלוע סגי לו בהגעלה אף אם נבלע ע"י האור.

אמנם המג"א [או"ח סי' תנא ס"ק לז] הביא את דברי התה"ד [סי' קל] שכתב דהמרדה [רחת] אינו נותר אף ע"י קליפה והגעלה, וכן הביא שם המשנ"ב [ס"ק קיא] בשם האחרונים. [והערוך השולחן] [סי' קכא ס"ק לב] כתב שרק בסכין היקל הרמ"א לכתחילה בהשחזה והגעלה דהוה בליבון, משום שבסכין מן הדין סגי בהגעלה לחוד, וכנ"ל שבדיעבד מקילין בהגעלה לחוד, אך היכי דבעינן ליבון מן הדין לא היה הרמ"א מיקל כהמרדכי דסגי בהשחזה והגעלה].

ביאורים והערות

62. טעמו של השו"ע שהצריך ליבון לסכין אינו מבורר, דהא השו"ע עצמו סובר באו"ח [סי' תנא ס"י] דאזלינן בתר רוב תשמישו של הכלי, ואפילו סכין גדול אין רוב תשמישו ע"ג האור. ומטעם זה נקט הפר"ח לדינא דסגי בהגעלה. ועיין בהגר"א [ס"ק יח וס"ק לא] דמשמע שאכן אין זה מן הדין רק שהשו"ע והרמ"א החמירו לכתחילה ללבן, ולכן בדיעבד סגי בהגעלה. [וכתב הגר"א [ס"ק לא] דדוקא בסכינים גדולים יותר מדאי בעינן ליבון כיון שרגילים לצלות עליהם].

63. והנה לענין האיסור שבגומות די בליבון קל שקש נשרף בו, כמבואר ברמ"א [או"ח סי' תנא ס"ד]. אך לענין אכילת רותח מחמירין להצריך ליבון קשה.

64. ולכאורה שיטת הרמ"א צ"ע דהא הרמ"א באו"ח [סי' תנא ס"ו] החמיר שלא לילך אחר רוב תשמישו. וי"ל דגם שם אפשר שלא החמיר אלא לכתחילה. [ועיי"ש שהבאנו שהא"ר [ס"ק מז] והחק יעקב והגר"ז כתבו שלענין דיעבד יש להקל, והפמ"ג פקפק בזה, ועיי"ש בשעה"צ [ס"ק נא] שלגבי אינו בן יומו יש להקל]. עוד י"ל דכיון שלא ידוע לנו שהשתמש באור, לכן לא אסרינן את המאכל דיעבד אלא תלינן שלא השתמש בכלי באור.

והנה בסי' תנא [ס"ו] הביאו האחרונים את דברי הרמ"ע מפאנו שלא הקלו לילך אחר רוב תשמישו אלא באינו בן יומו, ולא בכך יומו. ולפי"ז צ"ע איך הקילו הרמ"א והש"ך בדיעבד בהגעלה אף בסכין בן יומו, ואין לומר דתלינן שלא נשתמש בו ע"י האור שהרי איירי בסכין בן יומו. וצ"ל שידוע שהגוי השתמש היום בסכין, אך לא ידוע אם השתמש בו היום ע"י האור, ולכן שפיר י"ל דאזלינן בתר רוב תשמישו, ושפיר יש מקום גם לתלות שלא נשתמש בו מעולם ע"י האור.

65. בביאור הגר"א [ס"ק ל] פירש שלכתחילה הצריכו הגעלה מלבד הליבון כדי להגעיל את הסכין הנעוץ בתוך הקתא, ועל זה כתב הרמ"א שבדיעבד סגי בליבון בלי הגעלה, וכמבואר ברמ"א לעיל [סעיף ו] שאם ידוע שלא נשתמש בכל הסכין רק בקצהו די להכשיר קצהו, דכבולעו כך פולטו.

שאלות לחזרה על החומר הנלמד בחודש אדר תשע"ז
או"ח הלכות פסח סימן תנא מסעיף כב וסימן תנב
מיוסדות על טור וב"י, שו"ע ט"ז מג"א, משנ"ב ביאורה"ל ושעה"צ
יו"ד הלכות הכשר כלים סי' קכא
מיוסדות על טור וב"י, שו"ע ט"ז וש"ך, נקודה"כ רעק"א ופתחי תשובה

סימן תנא סעיף כב

- א. (1) כלים - לא של חרס - שנשתמש בהם חמץ בצונן, האם מותר להשתמש בהם בפסח בצונן או בחמין, ומה הטעם?
(2) ומה הדין בבית שאור או בית חרוסת, להשתמש בהם בחמין או בצונן או ללוש בהם, עם הגעלה ובלי הגעלה, ומה הטעם?
(3) כלי חרס שנשתמשו בהם בחמץ בצונן, האם מותר להשתמש בהם בפסח בצונן או בחמין, והאם מהני להו הגעלה?
ב. האם מותר לשום שום דבר על תנור של בית החורף, ומה הטעם;
(1) כשהתנור חם והמצה צונן או להיפך?
(2) כששניהם צוננים?
(3) ומה הדין בדיעבד כשהניח המצה עליה, בכל האופנים דלעיל?
(4) ומה הדין להניח קדירות עליה לכתחילה ובדיעבד?
(5) ומה הדין להניח מצה תוך התנור או לאפות בו מצות או לענין בישול בתוכו?
(6) והאם מהני היסק מבפנים, ליבון או טוח בטיט?

סעיף כג

- ג. (1) כלי חרס מצופה זכוכית, דינו ככלי חרס. מה הטעם, ומה דינו - כשרך תשמישו בחמין או בצונן, ביש בה בקעים ובאין בה בקעים?
(2) ומה הדין כשהחרס מצופה עופרת או בדיל, והטעם?
(3) ומהו המנהג שנהגו בזה, וטעם המנהג, ומתי אין צריך לנהוג כן?

סעיף כד

- ד. (1) מה דינו של כלי עץ המצופים בסמנים, כשנשתמש בהם חמץ בחמין או בצונן?
(2) קדרות ברזל המצופים בהיתוך, האם מהני להו הגעלה, לענין פסח ולענין כל השנה, ומה הטעם?

סעיף כה

- ה. (1) כלי שתיה, של זכוכית או של עץ או של חרס או של מתכות, האם צריכים הגעלה או סגי בשטיפה, לכתחילה ובדיעבד, ומה הטעם?
(2) והאם מהני גם על ידי מילוי ועירוי, ומה הטעם?

סעיף כו

- ו. (1) כלי זכוכית שמכניס בהם חמץ לקיום או שמשתמש בהם בחמין, האם צריכין הכשר והאם מהני להו הגעלה, ומה הטעם?
(2) איך הוא המנהג באשכנז ובמדינות אלו?
(3) מה הנפק"מ בין הנפסק בסעיף זה לנפסק לעיל בסעיף כה?
(4) מה הדין בדיעבד אם נשתמש בכלי זכוכית של חמץ - מצה בחמין; כשרוב תשמיש חמץ שלו בחמין, כשרוב תשמיש חמץ שלו בצונן, כמשהה החמץ הצונן מעת לעת, בכבוש מעת לעת?
(5) ומה הדין בהפסד מרובה, בתוך מעת לעת או אחר מעת לעת?
ז. (1) לפי המנהג שכתב הרמ"א, מה יעשה במקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים, האם יכול להקל ולהגעילם או לסמוך על ניקוי ועירוי ג' ימים?
(2) ומה הדין בכלים שפיהם צר ואינו יכול להכניס ידו לנקותם?

סעיף כז

- ח. (1) שפוד שצלו עליו בשר מולייתא או שאר חמץ ולא לבנוהו רק הגעילוהו, וצלו עליו עופות לפסח, מה דינם?

- (2) ומה הדין בהפסד מרובה, והטעם?
 (3) ומה הדין כשהוא אינו בן יומו, והטעם?
- ט. (1) שפוד שצלו עליו בשר מלוח שהיה במלח פירורי חמץ, ואח"כ צלו עליו עופות לפסח, מה דין העופות לכתחילה ובדיעבד, והטעם?
 (2) אם אין ידוע אם היה פירורי חמץ במלח, רק שהוא מלח שלא נבדק מפירורי חמץ, מה דין העופות לכתחילה ובדיעבד?
- י. (1) הברזים שבחביות, מה המנהג לעשות אתם? ומה טוב יותר לעשות, והטעם?
 (2) ברז של חבית שכר או של יין שרף, שתחבו במי דבש בפסח, ושהה מעת לעת או לא, בן יומו או אינו בן יומו, האם מותר באכילה או בהנאה?
 (3) כלי פורצולן [חרסינה], יש להם דין כלי חרס או כלי זכוכית?

סימן תנב סעיף א

- יא. (1) עד איזה זמן יש להגעיל את הכלים לכתחילה, ומה הטעם?
 (2) אלו דברים צריך לזוהר בהם כשמגעיל אחר זמן איסור?
 (3) האם יש דברים שצריך לזוהר בהם גם כשמגעיל קודם זמן איסור?
 (4) כשמגעיל כלים האם צריך להוציא מיד או להשהותם קצת במים?
 (5) האם מועיל הגעלה כשכבר נחו המים מרתיחתן, לדעת המחבר ולדעת הרמ"א?
- יב. (1) אם לא הגעיל קודם פסח, האם יכול להגעיל ביו"ט או בחול המועד, והטעם?
 (2) והאם אפשר ללבן תוך הפסח?
- יג. כתב הרמ"א: וכשמגעיל קודם פסח לאחר שש צריך לזוהר בכל הדברים הנזכרים שאין צריכים לזוהר בהם קודם שש.
 (1) האם מה שכתב 'לאחר שש' הוא דוקא?
 (2) והאם מה שכתב 'בכל הדברים' הוא דוקא?

סעיף ב

- יד. (1) מה טעם יש לזוהר לא להגעיל כלי בשר וכלי חלב ביחד, כששניהם בני יומן?
 (2) ומה הדין בדיעבד, כשהגעילם ביחד?
 (3) מתי אפשר להגעילם ביחד לכתחילה כששניהם בן יומן?
 (4) כשאחד מהם אינו בן יומו, מה הטעם שמוותר?
 (5) כשמגעיל כלי של איסור במה יש לזוהר?
 (6) מה טעם נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומו, כגון מבשר לחלב או מחמץ למצה?
 (7) כשמכשיר שולחנות, האם צריך מעת לעת מאכילת חמץ או מעת לעת מהשפשוף?
 (8) אלו תנאים הביא המשנ"ב לזוהר כשמכשיר שולחנות?

סעיף ג

- טו. (1) האם ובאיזה אופן אפשר להגעיל כלי בתוך כלי שאינו מנוקב, והטעם?
 (2) והאם ובאיזה אופן אפשר להגעיל כלים הרבה בתוך סל מנוקב וכדו'?

סעיף ד

- טז. (1) כשמגעיל בצבת, איך צריך להגעיל?
 (2) והאם עדיף להגעיל בצבת או בשבכה?

סעיף ה

- יז. (1) האם מגעילין בחמי טבריה, ומה הטעם?
 (2) האם מגעילין בשאר משקה שאינו מים, לכתחילה ובדיעבד, קודם פסח או בפסח, ומה הטעם?
 (3) והאם מגעילין במים שנעשו כציר מרוב פליטת הכלים, לכתחילה ובדיעבד, כלים בני יומן או אינן בני יומן, ומה הטעם?

סעיף ו

- יח. (1) כלי גדול שאינו יכול להכניסו לכלי אחר מחמת גדלו, ורוצה להכשירו, מה יעשה?
 (2) ממה עושה השפה, בימות השנה ולפני פסח?
 (3) כלי שתשמישו בחוץ, האם מועיל לה תקנה זו, והטעם?
 (4) כלי שפיו צר או שיש לה קנים האם מועיל לה הגעלה?

סעיף ז

- יט. 1) מה הטעם נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד?
- 2) ומה הדין בדיעבד אם לא שטף, והטעם?

יו"ד סי' קכא סעיף א

- כ. 1) הלוקח מהעכו"ם כלים ישנים שתשמישן בצונן, כגון כוסות וצלוחיות, מה עליו לעשות כדי שיוכל להשתמש בהם?
- 2) כלים שנסריהם מדובקים בחלב, האם מותר לשום שם יין או שאר משקין, והטעם?

סעיף ב

- כא. הלוקח מהעכו"ם כלים ישנים שנשתמש בהם בחמין, של מתכת או של עץ או אבן, מה עליו לעשות כדי שיוכל להשתמש בהם?
- כב. אם הטביל הכלי קודם הגעלה, מה הדין כשדעתו להשתמש בו צונן וכשדעתו להשתמש בו חמין, בן יומו או אינו בן יומו, ומה הטעם?
- כג. 1) אלו דברים כתבו הב"י והרמ"א ליהרהר בהם כשמגעילים כלים הנקנים מן העכו"ם?
2) במקום שצריך הגעלה האם מהני קליפה בכלי אומנות?

סעיף ד

- כד. מחבת שמטגנים בה, האם צריכה הגעלה או ליבון, לענין חמץ בפסח, לענין בשר או חלב, ולענין שאר איסורים, ומה הטעם?

סעיף ה

- כה. 1) כלי שצריך ליבון, האם מותר להשתמש בו בחמין שלא ע"י האש, ומה הטעם?
2) והאם מותר להשתמש בן צונן כשאינו לו כלי אחר, דרך עראי או דרך קבע, ומה הטעם?
3) והאם מותר להשתמש בו בחומץ או בשאר דברים חריפים?
- כו. 1) כלים מהעכו"ם שתשמישן בצונן, שיש לחוש שחיממו בו יין או שעמד בהם יין מעת לעת, מה דינו - דרך עראי ודרך קבע?
2) כלי משתאות של חרס או זכוכית מהעכו"ם שנשתמשו בו בצונן, האם סגי במריקה ושטיפה, והטעם?
3) והאם אפשר לתת דברים חריפים או קשים כתבלין וכיו"ב?
4) ומה הדין בכלים חדשים הנקנים מן השוק?
5) ומה הדין בכלים חדשים הנקנים בביתו של עכו"ם?

סעיף ו

- כז. 1) כלי מתכות שנשתמש בו איסור בכולו או במקצתו, האם מועיל הגעלה או ליבון במקצתו להכשיר את כולו, ומה הטעם?
2) מהו מקור מחלוקת הראשונים בסוגיא דתרומה וחטאת?
3) מה הסברא לחלק בין ליבון להגעלה?
4) ומה הדין כשהתירא בלע, שנשתמש בו חלב במקצתו ורוצה להכשירו לבשר?
5) שפוד שצלו בו בשר בשר שלא נמלח ורוצה ללבנו לצלות בו בשר כשר, האם סגי בליבון מקצתו, והטעם?
6) ומה הדין בשפוד שצלו בו בשר נבילה ורוצה ללבנו לצלות בו בשר כשר, לכתחילה ובדיעבד?
- כח. באר היטב דעת הטור והרא"ש כפי שהביא הש"ך בביאור דבריהם?

סעיף ז

- כט. 1) סכין ישן הנקנה מן העכו"ם, מה יעשה להכשירו, אם בא להשתמש בו צונן או חמין, ביש בו גומות ובאין בו גומות, לכתחילה ובדיעבד?
2) האם הגעלה עדיף מהשחזה או להיפך?
- ל. מה הדין אם הגעיל שני כלים בני יומן או יותר במים שלא היה בהם ששים נגד שניהם רק כנגד אחד מהן, כשהגעילן בבת אחת או בזה אחר זה?

שאלות ונידונים מעשיות בחומר הנלמד בחודש אדר תשע"ז

או"ח הלכות פסח סימן תנא מסעיף כב וסימן תנב

יו"ד הלכות הכשר כלים סי' קכא

- א. שוכרים דירה או צימר וכדו' לא ידוע מי התגורר שם במשך כל השנה, רוצים להשתמש בכלים וכדו'.
- יש שם בקבוקים פלסטיק, זכוכית, רקים, אינו יודע מה היה שם, האם יכול לאכסן בהם מים.
 - האם יכול סתם לשתות מים קרים וכדו' (1) מתוך ספלי החרסונה שנמצאים שם. (2) בכוסות אחרים שודאי השתמשו בהם בעבר בחמים, או משקאות חריפים.
 - האם יכול להשתמש עם הסכין של הבעה"ב פירות, ירקות, ולחם
 - האם יכול (1) לבשל בקופסת שימורים ריקה שמצא. (2) להשתמש בכירים החשמליות או הפלטה, מיקרו גל, טוסטר, בכלי פתוח או סגור. (3) לבשל בגז שלהם כשמעמיד סירים ע"ג הגז שלהם, או מטגן ע"ג הגז בעצמו.
 - האם יועיל שידליק את הפלטה על החום הכי גבוה, או שיניח ניר כסף על הכירים, פלטה.
 - האם יכול לבשל במקומות אלו שיש מעל הגז קולט אדים.

[תנ"א סכ"ו, מ"ב סקנ"ד, שעה"צ קצ"ו, וקצ"ז, יור"ד קכ"א ס"ה, וס"ז. פר"ח סימן קכ"א סקט"ו. מ"ב תנ"א סקל"ד, וסקל"ו, וסקל"ד, רע"א תנ"א סק"ד, מ"ב סימן תנ"ב סקי"ג, יור"ד סימן צ"ד ס"ד ובביאור הגר"א שם סקי"ד, שעה"צ תנ"א סקצ"ז]

א. מאחר וקיי"ל שכבוש כמבושל, לא רק בדברים שמשתמשים בהם בחמים אלא גם בצונן, אם יש צד שבבקבוקים אלו היה משקאות אסורים, כגון משקאות חריפים למיניהם, או שאר משקאות שאינם כשרים, מאחר וקיי"ל שכבוש הרי הוא כמבושל, נמצא שיש בהם בליעות של איסור, אמנם זכוכית לדעת המחבר [סימן תנ"א סכ"ו] אינו בולע כלל, ולדעת הרמ"א לא רק שבולע אלא שאפילו הגעלה לא מועילה לו. אמנם דעת הרבה אחרונים שהרמ"א סובר כן לא רק בחמץ אלא גם בשאר איסורים.

אלא שלא בכל הכלים יש דין כבוש, ובכלי זכוכית הדבר תלוי במחלוקת הפוסקים, ובשעה"צ [סקקצ"ו] הביא לענין בדיעבד ככה"ג דעת הגר"ז שאוסר, ודעת הפמ"ג [סימן ק"ה] כתב שבהפסד מרובה אפשר להקל, והנפק"מ לענין בדיעבד הוא רק אם הכניסו בהם משקאות, חריפים או חמוצים שגם בליעות שאחרי מעל"ע משביחים, וכל הנפק"מ כאן הוא רק לכתחילה מחמת האיסור להשתמש בכלי שאינו כ"י, ובה מבואר במ"ב [סקקנ"ג] להחמיר

גם להשתמש בצונן ובלי כבישה יש אופנים האסורים. כגון שימוש בכלי חרס, מבואר בשו"ע [תנ"א סכ"ב לפי גירסה אחת כמבואר במ"ב שם סקל"ב] שבכלי חרס גם אם השתמשו בו רק באיסור צונן, ולא שהה בו מעל"ע, אסור להשתמש בו בהיתר בצונן אפילו באופן ארעי. ורק בשאר כלים מותר להשתמש בו באופן ארעי בצונן [כמבואר ביור"ד סימן קכ"א ס"ה]

עוד אופן שגם שימוש בצונן אסור, אם רוצים להשתמש בסכין של הבע"ב באופן ארעי, לא מיבעיא אם חותכים בו דברים חריפים ויש חשש שבעבר השתמשו בסכין לבשר לא כשר, או אפילו אם מי שהיה כאן אפילו לפני זמן רב חתך בו פירות קצת חמוצים והם של ערלה, או צנון, בצל וכדו', שאם יחתוך בו עכשיו כל פרי אחר שהוא חמוץ, קיי"ל שבחריף ואפילו קצת, שלא בהפסד מרובה דינו כחריף, ולכן בשעה שחתכו אותו בעבר עם הסכין מחמת חריפותו הוא נבלע בסכין, ועכשיו כשחוזר וחותך איתו צנון, בצל, או אפילו פירות שחמוצים קצת, הבליעות הישנות חוזרות ונותנים טעם ואוסרים אפילו בדיעבד, [כמבואר בסימן צ"ו]

ואפילו אם רוצה להשתמש בסכין רק לחיתוך לחם או ירקות שאינם חריפים כלל, או שרוצה לקנות בחנות ירקות של מי שאינו שומר תו"מ חצי אבטיח וכדו' מהדברים שודאי אינם חריפים, מאחר והמוכר חותך בו ירקות ופירות של ערלה טבל וכדו' צנון, ועוד, מבואר [בסימן קכ"א ס"ז] שבסכין של איסור אסור לכתחילה להשתמש בו אפילו בצונן, ללא נעיצה י' פעמים בקרקע, ודעת רבותינו [מובא בספר דבר חריף ועוד] שגם אם ניקו את הסכין עם סקוטש וכדו' שודאי נקי, אין ראייה שמועיל במקום נעיצה, וגם על נעיצה עצמה לכתחילה לא סומכים שיעשה כדין [כמבואר שם]

ואפילו אם זה בית של שומר תו"מ ויש שם סכין שאינו יודע אם זה חלבי או בשרי, ורוצה לחתוך בו לחם צונן לאכול עם חלבי או להיפך, נחלקו הט"ז והש"ך [סימן פ"ט] אם מותר לכתחילה להשתמש בו ללא נעיצה. אלא שמאחר וכל חשש הפליטה בצונן הוא רק בעובי כדי קליפה, לכן יכול לערות מים רותחים על הסכין ולהשתמש בו רק לדברים צוננים, ואם רוצה לחתוך בזה דברים חריפים צנון וכדו' דעת המחבר [שם] שמותר, אמנם הרבה מהאחרונים חולקים שע"ז לא מהני נעיצה וא"כ ה"ה עירוי.

לחמם על הפלטה ודומיו אוכל, והרי זה כשימוש בכלי שיש בו בליעות של איסור אינו כ"י, ולהגעיל מיקרו גל ע"י שיעמידו סיר מגולה עם מים בתוכו וירתיח, לדעת הפר"ח [סימן קכ"א סקט"ו] מועיל הגעלה ע"י

זיעה אבל לדעת החו"ד, ועוד, גם בליעות שנבלעו ע"י ומחמת זיעה, א"א להגעלים ע"י זיעה, וגם יש לחשוש לבליעות שנעשו במשך הזמן ע"י המאכלים עצמם שניתזו, שבודאי לא מועיל כזו הגעלה, וכן כיריים או פלטה מאחר ובמשך הזמן בישלו עליהם מאכלים, לא מיבעיא אם יש לחשוש שהניחו עליהם עצמם את המאכל ונבלע ממנו, וכן שבמשך הזמן בישולים של סירים גלשו וכדו', ואפשר שוב כתשמישו ע"י האש ממש, מלבד אם מה שגלש זה רק מרק של בשר שאינו כשר או מרק מירקות של שביעית וכדו' שמאחר והמרק עצמו אינו איסור ורק בלוע מהאיסור, אינו נחשב ע"י האש [כמבואר בחת"ס יור"ד ק"א] וכן אם לא הקפידו והכיריים וכדו' היו רטובות ממש, וגם אם לא גלש, מה דק"ל דמכלי לכלי לא עובר בליעות [כמבואר בסימן צ"ב ס"ח] הוא רק אם אין רטיבות ביניהם, אבל אם יש רטיבות ביניהם, לדעת החו"ד בקצת רטיבות, ולדעת החולקים כשיש רוטב ממש, הבליעות כן עוברים, וודאי שצריך לחשוש שבמשך כל הבישולים היו הסיבות האוסרות הנ"ל, ויש כאן בליעות של איסור, ולכתחילה לא משתמשים בכלי שיש בו בליעות של איסור,

להדליק את הכיריים על גובה הכי גבוה לא מועיל להחשיבו להגעלה, כי עד כמה שחוששים שהניחו מאכלים לא כשרים ע"ג הפלטה עצמה או שגלש עליו, ונחשב בליעות שע"י האור כדי להכשיר בליעות שע"י האור צריכים ליבון, וכל חימום שע"י הגוף חימום החיצוני לא מועיל לזה. [כמבואר בתנ"א ס"ב ובמ"ב שם]. וגם לא מגיע לדרגה זו, וכ"ש טוסטר קטן שיש לחשוש שבמשך השנה הכניסו בו נקניקיות וכדו' אסורים, הבליעות הם ע"י האש ממש, ולא מועיל לחמם את הטוסטר על חום הכי גבוה, ורק אם ינקה היטב ויניח בתוכו על כולו היטב נייר אפיה וכדו' יוכל להכניס בתוכו מאכל וכדו' ב' כלים וכדלהלן אלא שכל זה אם רוצה להניח את האוכל עצמו ע"ג הכירים וכדו' כי בליעות של כלי עוברים למאכל אפילו אם אין כל רטיבות ביניהם. אבל אם רוצה רק להניח סירים ע"ג הפלטה, כיריים, וכדו', ולא להניח מאכל בעין למרות שמבואר בשו"ע [הנ"ל] שמכלי לכלי ללא רוטב לא עובר בליעות, ולכן אם הניחו לחמם סיר עם מאכל חלבי ע"ג סיר שמתבשל בו בשרי, והיה יבש ביניהם מותר, מ"מ לכתחילה אסור להניח זה ע"ג זה, או כי חיישינו שיזוב מאחד לשני, ובפמ"ג [בסימן צ"ז] מבואר שגם ב' כלים רקים שאין חשש שיגלוש מאחד לשני, אסור לכתחילה, כי לכתחילה מחמירים לחשוש שגם מכלי לכלי הבליעות עוברים [כמבואר בכתב סופר],

אבל אם ידוע שבמעל"ע האחרון לא השתמשו בכלים אלו באיסור, מבואר [במ"ב בסימן תנ"ב סק"ג], וכן מבואר בסימן צ"ד ס"ד ובביאור הגר"א סק"ד] שלהניח כלי היתר על כלי שיש בו בליעות איסור שאינו בן יומו מותר אפילו לכתחילה, וכפי מה שביאר הגר"א [שם] הטעם כי כל האיסור להשתמש לכתחילה בכלי שיש בו בליעות של איסור אינו ב"י, זה רק אם האיסור נבלע בו כשעדיין היה איסור כלומר מאכל בעין שאינו פגום, אבל להניח סיר ע"ג כיריים וכדו' שיש בו רק בליעות שכבר אינו ב"י, שגם על הצד שהבליעות מהכיריים יעברו לסיר ביחס לסיר הוא יקבל רק בליעות של אינו ב"י, מותר לכתחילה. - אבל אם חושש שהשתמשו בו בתוך מעל"ע מבואר במ"ב [סימן תנ"א סקל"ו] שרק ב' כלים אחד על השני אסור אבל ג' כלים מותר, כלומר שיכול להניח ע"ג הכיריים או פלטה, נייר כסף שיפסיק בינו לבין הסיר, ואז הרי זה כג' כלים שמותר אפילו לכתחילה להניח גם אם בתחתון יש בליעות של ב"י.

וכן בתוך מיקרוגל אפילו אם מניח את הכלי בתוך הצלחת הרגילה שלו, אם היא נקייה הרי זה כב' כלים שאם כבר עבר מעל"ע מהשימוש בו מותר לכתחילה, אלא שעדיין יש את החשש מצד הבליעות שמחמת הזיעה, ולכן צריך שיכסה היטב את הכלי, ומבואר במ"ב [הנ"ל] שכאשר הכלי מכוסה אין לחשוש לפליטות ובליעות של זיעה הבלועה בתנור, ולכן גם אם יש בליעות בדפנות המיקרוגל, אם הוא מכוסה היטב אין זיעה בדרגה כזו שתפליט מהדפנות ותבליע בו, [אלא שדעת רבותינו שאסור להשתמש כן בצורה קבועה **מכמה טעמים ואכמ"ל**]

אמנם כל זה רק אם הפלטה נקייה לגמרי, דאם יש עליה חתיכה בעין דבוקה בשעת הבישול זה יבלע לתוך הכלי, דמאכל נבלע בכלי אפילו אם הוא יבש, וגם אין כל נפק"מ כמה זמן עבר עליו, ולכן להשתמש במנגל שרואים בכל מיני מקומות ולא ידוע איזה בשר צלו עליו בעבר, מאחר ובמצאיאות הברזלים שומניים, יש לחשוש לבעין שנמצא עליו וכשיחמם יפשיר השומן ויבלע בתוך הבשר שצולה כעת, וזה חשש איסור ממש. - וכן לבשל ע"ג הגז, אם רואה שהגז נקי בזה הוא קל יותר כי מבואר במ"ב [סימן תנ"א סקל"ד] לענין חצובות שמאחר ומיד שנופל נשרף, רק לענין פסח יש להחמיר בו כב' כלים ורק לכתחילה, וכשאין לו אפשרות אחרת מבואר ברע"א [שם סק"ז] שמותר, וכ"ש אם אינו ב"י מבליעות של איסור וכדלעיל, אבל גם בגז להניח המאכל עצמו על הגז אסור ואוסר אפילו בדיעבד ולא סומכים ע"ז שנושרף כמבואר ברע"א שם.

להניח על השיש עצמו סירים רותחים, רק אם יש חשש שהניחו עליו ממש איסור בתוך מעל"ע, אסור, אבל אם כבר עבר מעל"ע רק להניח עליו מאכלים רותחים בעין כפיצה וכדו' נחשב שימוש ואסור, ולדעת המחבר [ס"כ] יועיל לו הגעלה ע"י עירוי מים רותחים, אבל לדעת המ"ב [שם] יש להחמיר שלא מועיל לו הגעלה שע"י עירוי בלבד. אבל אם במעל"ע האחרון לא הניחו, מותר.

כשמעמידים לבשל ויש קולט אדים מעליו, אם באמצע הבישול פותחים את הסירים ועולה זיעה ומתחבר לקולט, מאחר ובדרך כלל מלוכלך שומני הרי זה כבעין שמתחבר לבישול ע"י הזיעה ויכול לאסור, ואפילו אם הוא נקי ואינו ב"י, מבואר ברמ"א [יור"ד סימן צ"ג] שי"א שבליעות של כיסוי אוסר אפילו באינו ב"י ואפילו בדיעבד, ובשעה צ" [סימן תנ"א סקצ"ז] מבואר ששלא בשעת הדחק צריך להחמיר שכיסוי אוסר אפילו באינו ב"י [ובפרט לפי הטעמים שנאמרו בפוסקים בטעם חומרא זו שזה הדברים המתאימים לקולט אדים ואכמ"ל] לכן כשיש קולט צריך להקפיד היטב שלא יעלה זיעה מסירים מגולים לקולט.

ב. כשמכשיר את השיש.

1. עם איזה כד מכשיר.
 2. האם אפשר להשתמש בכד חשמלי, ובדוד של שבת לפסח.
 3. איך יכשיר את הברזים לפסח.
- [ט"ז סוף סימן תנ"ב, חק יעקב סימן תנ"א סקנ"ה, מ"ב סימן תמ"ד סק"ד, תנ"א סקס"ח, יור"ד ק"ה ס"ח]

ב. כשרוחץ כלים עם מים חמים מהברז, כל החשש הוא שיש חיבור מהברז לבליעות של חמץ, והרי זה רק ניצוק, ובניצוק מבואר בסימן ק"ה לכתחילה אסור לערות מאיסור להיתר, ובדיעבד אין לחוש, ומ"מ כתב הט"ז שהנשים נוהגות שלא להשתמש בקדירה שממנו שופכים מים על האבן שמכשירים לפסח אין לו טעם וריח, כלומר שאפשר להכשיר את השיש לפסח עם הכד של פסח, אבל בחק יעקב כתב שלכתחילה צריך להחמיר שלא להשתמש בו, ורק בדיעבד אין לחוש וכמבואר בסימן ק"ה כלומר שגם כשרק העליון הוא חם חושש משום ניצוק להשתמש בו אח"כ, וכן מבואר בשעה"צ נמצא שלדעת החק יעקב אינו יכול להגעיל עם הכד של פסח. וכן לענין חשש של הברזים, במקום הרגיל שהמרחק מהכור לברז הוא שגם כשמכניסים במשך השנה סירים ורתחים עם אטריות, וכדו' של חמץ והזיעה עולה למעלה, הוא מתפשט ואינו נבלע בו בדרגת יס"ב, מ"מ לכתחילה יש להכשירו מדין ניצוק של כל השנה, וכן כד חשמלי מאחר ובמשך השנה שופכים לתוך סירים וכדו' של חמץ, א"א להשתמש בו בפסח, אלא שגם לדעת הט"ז שניצוק אינו חיבור ואינו סיבה לאסור, מאחר והברז הרבה פעמים רותח, ובמשך השנה נוגעים בו בידים מלוכלכות מחמץ מבואר במ"ב [תנ"א סקס"ח] שכשנוגעים בידית חמה בידים מלוכלכות במשך השנה, וגם לפעמים ניתז מהסירים עליו, לכתחילה צריך הגעלה, וכ"ש כד חשמלי שמניחים עליו לפעמים חמץ, אלא שלחשש של שתי טעמים אלו מספיק להכשיר את הברז ע"י עירוני לבד, אבל אם יש לחשש שבמשך השנה כשמכניסים סירים ורתחים לתוך הכיור עם אטריות, פתיתים וכדו' מיד אחרי הבישול, עולה זיעה ורתחת עד לברז, אפשר שנחשב לבליעות של תתאה וכן לפעמים כשהבוילער דולק ומשתמשים במים הרתחים ונוגעים בידים מלוכלכות עם חמץ או ניתז חמץ, אפשר שנחשב אצל האש שלדעת הפמ"ג [יור"ד סימן צ"ב שפ"ד סקל"ג] נחשב ככ"ר, ולא יועיל לו עירוני רק הגעלה באופן זה,

ג. מצקת חלבית שהכניס אותה בטעות בתוך סיר בשרי

1. האם צריך להגעיל את כולה.
2. הגעיל רק מקצתה, ונמצא בשבת או בשמחה וכדו' ואין לו עכשיו סיר אחר גדול להגעיל את כל המצקת, האם יוכל להשתמש בה.
3. אחרי שהגעיל רק את החלק שהכניס, השתמש בכל המצקת כולה בסיר אחר. - או עירבב עם המצקת אח"כ סיר אחר ללא הגעלה, והיה ס' רק כנגד אותו מקצת שתחב לפני כן בבשרי
4. תחב מזלג חלבי לתוך שניצל בשרי שעל האש, ליבן רק את החלק שתחב בתוך השניצל, - או שחתך עם סכין חלבי בשר בתוך התבנית בתנור, - או שהכניס מצות עם מרדה לתנור, ובאותו שעה נגע משהו בצד השני עם פיתה, או נתפס שם בצק מחומץ.
5. מצקת בשרית שהיתה חלקה בתוך המרק הבשרי, כולה רותחת או רק מקצתה, ונגע בחלק שבחוץ עם גבינה, פיצה וכדו'. - או מצקת פרוה שתחבו חלקו בסיר בשרי, האם צריך לכתחילה להגעיל את כולו.
6. בכל זה האם שונה כאשר החלק השני של המצקת, המחבת, או ידיות הסיר היו עשויים מחלק נפרד. - וכאשר עשויים מעץ, פלסטיק.

[ט"ז סימן קכ"א סק"ז, ביאור הגר"א תנ"א סק"מ, ש"ך קכ"א סקט"ז, באר הגולה שם, ובביאור הגר"א שם. אש"א תנ"א סקכ"ד, ש"ך סקי"ז-י"ח, רע"א תנ"א סקי"א, משב"ז סימן צ"ד סק"א, ושפ"ד שם סק"ג, חו"ד סימן צ"ב סקט"ז, מג"א סקכ"ד, וסקכ"ה, מ"ב סקע"ו וסקע"ע, גר"ז סימן תנ"א סקכ"ב, חכמ"א ע"ד י"א, ביאור הגר"א תנ"א סקמ"ב]

ג. נחלקו הראשונים האם בכלי מתכות אמרינן חם מקצתו חם כולו, וכן נחלקו לענין מה נאמר שאמרינן חם כולו, ולענין מה לא נאמר, האם מחמת שחם כולו עובר ומתפשט הבליעה בכל הכף ונאסר כולו, או רק חלק הכף שבפנים נאסר. - והאם תלוי אם במציאות החלק החיצוני חם, שרק ככה"ג ולגבי זה אפילו שבלא רוטב בליעות אינם מתפשטות, מאחר וחם כולו מתפשט בכולו מדין חם מקצתו חם כולו, אבל אם החלק החיצוני הוא עדיין קר והוציאו מיד, גם בכלי מתכות לא נבלע כלל, או שלהיפך מדין חם מקצתו חם כולו אפילו שבפועל החלק החיצוני אינו חם מתפשט הבליעה בכולו, אבל אם בפועל כל המצקת חם אפילו במצקת מעץ וכדו' שלא אמרינן חם מקצתו חם כולו, הבליעות מתפשטים בכולו. - והאם כשאומרים חם כולו בכח הבליעות להתפשט בכולו, או שרק אם נגע איסור בצד השני כלומר מצקת בשרית שחלק ממנה נמצא בתוך המרק, והמצקת כולה רותחת, ונגעו בפועל בצד השני עם גבינה וכדו', וכן מחבת בשרי רותח שנגעו בטעות בידיה עם בפיצה, גבינה וכדו', מאחר וחם כולו הגבינה נבלעת במקומה, אבל לא שיש לבליעות כח לעלות למקומה. - עוד נחלקו לענין ההגעלה האם מחמת חם כולו צריך להגעיל כולה, והאם כלי הצריך ליבן שונה כזה. **להלכה** לדעת הט"ז והגר"א דעת המחבר שחם מקצתו מבליע בכולו, אבל אם הגעיל רק את אותו מקצת, לא עלה הגעלה לחלק השני, ולכן אם אח"כ הכניס את כל המצקת לסיר אחר, נאסר. - ולדעת הרמ"א אם נבלע רק בחלק מהמצקת אמנם נבלע בכולו, ולכן אם לפני שהגעיל את המצקת הכניס את כולה למאכל אחר ולא היה ס' כנגד כולו יאסר, מ"מ לענין ההגעלה עצמה מועיל ויכול ליפלט גם ע"י הגעלה של אותו מקום שהכניס בלבד. -

ולא רק בהגעה אלא גם בליבון למרות שנאסר כולו, אבל אם יגעיל את מקצתו יוכשר כולו. ולדעת הט"ז קיי"ל להלכה כהמחבר שאם הגעיל רק את אותו מקצת שהכניס לתוך הסיר לא עלתה לו הגעלה. אלא שמ"מ מבואר בט"ז שאם זה ארוך מאוד אינו נבלע בכולו, ולא צריך להכשיר את כולו, - אלא שמאחר ומקורו הוא הרשב"א באופן שזה התירא בלע, אינו צריך להגעיל את כולו.

לדעת הש"ך אמנם דעת המחבר שאם תחבו מקצתו של המצקת בקדירה, הבליעות נבלעים ומתפשטים בכולו, ונאסר כולו, בדיעבד אם הגעיל רק את אותו מקצת שתחב בסיר, כולו מותר. - והרמ"א חולק על המחבר [כמבואר בש"ך סקט"ז] שבכישול לא נאסר כולו, אבל בליבון אם ליבן רק את אותו חלק שהיה בתנור, לא מהני כי ליבון בכוחו רק לשרוף ולא להפליט.

ומ"מ גם לדעת הט"ז בדעת הרמ"א שכשהכניס מקצתו באמת מתפשט בכולו, אלא שמ"מ מהני הגעלה במקצת שנתחב שיפליט גם ממה שבחוץ, זה רק ביחס לאותו חלק שהיה בשעת הבליעה בחוץ, אבל אם הכניס את כל המצקת החלבית לתוך הסיר הבשרי, ונאסרה כולה, אם יגעיל אח"כ רק חלק מהמצקת לכו"ע לא יועיל הגעלה זו לחלק שמחוץ למי ההגעלה, להפליט את מה שנבלע בה במציאות [כמבואר באש"א תנ"א כ"ד]

אבל דעת הש"ך עצמו שלהלכה בדבר שצריך רק הגעלה אמנם לכתחילה צריך להגעיל כולה, אבל בדיעבד אין המקצת השני נאסר כלל, ולא רק לענין שאם הגעילו רק את אותו מקצת שהכניסו לתוך הסיר שמועיל להתיר את כולו, אלא גם אם לא הגעילו בכלל את המצקת, ותחבו אח"כ רק את החלק השני לתוך סיר אחר, המאכל מותר, ומ"מ אם נגע בצד השני איסור, אמרינן שמדין חם מקצתו חם כולו נחשב החלק העליון כחם ובלע ממה שנגע בו ונאסר. - אמנם בכלי שתשישו ע"י האור, אפילו אם רק ליבנו את אותו חלק שחתכו איתו ולא את החלק השני, וחתכו אח"כ בכולו, נאסר המאכל. - יתירה מזו מבואר במשב"ד שלענין זה נחשב ע"י האור כל שעומד ע"ג האש, וגם לדעת הש"ך יאסר כל הסיר גם החלק העליון של הסיר. - ומ"מ אם נגע איסור בחלק העליון, כלומר הכניס מצקת בשרית בסיר בשרי, או פרוה, ונגע בחלק העליון של המצקת עם גבינה, במקומו כן נבלע, מדין חם מקצתו חם כולו.

אמנם מבואר ברע"א בפמ"ג ובחוו"ד שגם לדעת הש"ך שאינו מבליע בכולו, זה רק במקום שזה מדין חם מקצתו חם כולו, כלומר שבאמת המצקת עדיין לא נתחממה כולה, אבל אם כבר נתחממה כל המצקת, אינו מצד חם מקצתו, ולמרות שהחלק העליון אינו בתוך הרוטב מתפשטות הבליעות לכולו. - ולכן גם לדעת הש"ך אם הכניס חלק ממצקת חלבית לתוך סיר בשרי, אם נתחממה כל המצקת, נאסר כולו. - ולדבריהם שהש"ך מירי רק באופן שהצד השני קר, ובזה לדעת הש"ך שאינו מתפשט בכולו, ומ"מ כתב הש"ך שאם נגע האיסור בצד השני בעצמו, במקומה כן נבלע ונאסר, כלומר שאם תחב מצקת בשרית לתוך סיר בשרי, ונגע עם גבינה וכדו' בצד העליון של המצקת, הגבינה נבלעה, א"כ גם אם עדיין לא הספיק החלק החיצוני להתחמם, במקומו נבלע ונאסר, כי רק על אופן זה דיבר הש"ך, אבל בדגול מרבבה כתב שאין חילוק בין אם במציאות חם כולו או שאינו חם כולו.

אבל המג"א כתב שבין בדבר שצריך הגעלה בין בדבר שצריך ליבון, לענין להבליע אמרינן חם מקצתו חם כולו, אבל לענין להפליט כלומר אם הגעיל רק את החלק של המצקת שהכניס לתוך המרק הבשרי, או ליבן רק את החלק של הסכין שאיתו חתך את הבשר, לא מועיל הגעלה זו להפליט גם מהחלק שמחוץ למי ההגעלה, ולכן אם חזר אח"כ והכניס את המצקת לתוך סיר אחר, אם הכניס רק כנגד אותו מקום שכבר הגעיל תחלה, המאכל מותר, אבל אם הכניס את כל המצקת, וכן אם חתך אח"כ עם כל הסכין, המאכל נאסר.

להלכה דעת החק יעקב, ביאור הגר"א, גר"ז, וכן נקט במ"ב שבמתכת אמנם נבלע בכולו, דלא כהש"ך, אבל בדיעבד מועיל לו הגעלת מקצתו. - אמנם גדר הבדיעבד אינו שאם כבר הגעיל, דאם רק הגעיל חלק הפנימי של המצקת, ועדיין לא השתמש בו במאכל, גם אם זה שבת ואין לו מצקת אחרת, או שזה בשמחה ואין לו אפשרות עכשיו להגעיל את כולו, מבואר במ"ב [סק"ע] שאסור לו להשתמש במצקת, או במחבת זה שלא הגעיל את הידית שלו, ורק אם כבר השתמש באותו מצקת או מחבת במאכל, נחשב בדיעבד שהמאכל אינו נאסר. - ובחכמ"א כתב שאם השתמש באותו צד שלא תחב בפנים ולא הגעל אותו, רק בהפס"מ וצורך גדול אפשר להקל. ובגר"ז כתב שהפס"מ ושמחת יו"ט סמכין על הש"ך שגם במתכת אינו מתפשט בכולו. - ומ"מ גם אם חם כולו ומבליע בכולו, מבואר במג"א ובביאור הגר"א שמאחר ופורש ממקום למקום כלומר שאינו נחשב כבליעה ישירה, בליעתו מוגדרת רק כעירו, ולכן מהני לאותו מקום עירו בלבד.

כל זה כשהידית של המצקת, הם מקשה אחת ממש עם הכלי, אבל אם זה מחובר למחבת בברגים, כתב ברע"א שאפילו באופנים שאמרינן חם כולו, הרי זה מוגדר כב' כלים, ואינו מבליע.

כל זה רק בכלי מתכות, אבל אם הידיות של המצקת, הסיר, המחבת הם בפלסטיק, או שכל המצקת היא מעץ וכדו', והיתה מצקת חלבית והכניסה חלקה לתוך סיר בשרי, והגעיל אותה רק בחלק שנכנס בבשרי, ואח"כ נשתמש בכולה, או שלפני הגעלה השתמש בכולה בסיר אחר והיה ס' רק כנגד החלק שהכניס לפני כן בסיר הבשרי, לכו"ע מועיל כי לא נאמר בזה חם כולו, ומ"מ מבואר בפמ"ג שלכתחילה גם בכלי עץ צריך להגעיל את כל המצקת כולה, ולכאורה לכתחילה זה שונה שבאופן שא"א או להסוברים שבפלסטיק לא מועיל הגעלה, יכול להגעיל את החלק של מתכת בלבד, אבל במ"ב [סקס"ח] מוכח להדיא שאינו סובר כן, שביאר שכל הטעם שלכתחילה צריך להגעיל הידות הוא רק כי נוגעים בהם במשך השנה בידיים מלוכלכות, או שניתז עליהם במשך הזמן, ולפי"ז בפעם אחד שאירע אין צריך הגעלה אפילו לכתחילה וצ"ע

אבל אם כל המצקת כולה היתה רותחת, או כל הסיר היה רותח, ובישלו בו בשר, ונגעו בידיות בפיצה וכדו', לדעת הפמ"ג, רע"א, חוו"ד, ועוד שבכה"ג הסיר נבלע לא רק מדין חם מקצתו, אם בישלו בסיר בשרי ונגעו בידיות עם גבינה וכדו', לפחות הידות תאסר, אבל לדעת הדגול מרבבה גם אם כולו חם, מאחר והוא עצמו אינו

עומד על האש רק החלק השני שלו לולא דין חם מקצתו אין לו כח להבליע ולהפליט, ולכן בעץ וכדו' גם בכה"ג אין נבלע רק במה שבמרק עצמו.

ד. בישול חלב בסיר בשרי.

1. האם הקדרה צריכה ליבון או מועיל הגעלה, - וכן קדרה שבישלו בה מרק בשרי שהבשר לא היה כשר, או שומן מאותו בשר, או שמן, או יין של שמיטה אחרי הביעור, האם צריך ליבון או הגעלה.
2. מחבת בשרי שטיגנו בה חביתה בחמאה, וכן המיסו שוקולד חלבי במחבת בשרי, האם מועיל הגעלה.
3. קדרה שמבשלים בה אטריות והרגילות לשפוך ולרוקן ממנו את המים בעודו רותח, האם אפשר להכשירו לפסח ע"י הגעלה..
4. מחבת שטיגנו בו ביצה עם דם, או ספק אם היה, האם מועיל הגעלה. - וכן מי שמסתפק אם טיגן שניצלים במחבת חלבי או בשרי.
5. קדרה בשרית שעמדה על האש רותחת והיתה ריקה וניתז עליה חלב. - ואם הסיר הבשרי היה קר וניתז עליו טיפת חלב רותח.
6. טיגנו שניצל בשרי במחבת חלבי ב"י, וחתכו אותה בתוך המחבת כשעדיין האש דולקת מה דין הסכין, ומה הדין אם כבר כיבו את האש.

[כנ"ל שאלה קודמת]

ד.. נחלקו הפוסקים ביסוד וגדר דין שע"י האור שלא מהני הגעלה וצריך ליבון, האם כל היסוד של מחבת הוא רק מפני שזה ללא אמצעי, כלומר כאשר מטגן חביתה עם חמאה החמאה עצמה נוגעת ישירות במחבת, וכן כשמטגן שומן של איסור, וכדו' - ולפי"ז דבר איסור עצמו אפילו שנתבשל כגון יין או שמן של שמיטה או ערלה אפילו שזה ממש בישול, מ"מ מאחר והבליעות לא עברו לכלי ע"י אמצעי, הגעלה הנעשית ע"י אמצעי של מים אין בכוחו להפליט ולכן צריך ליבון. - ולפי"ז אם טיגנו חביתה עם חמאה במחבת בשרי, לכו"ע לא יועיל הגעלה, ורק להיפך אם טיגנו במחבת חלבי שניצל בשרי עם שמן שנוי במחלוקת, וכן אם המיסו שוקולד חלבי, או כמות של חמאה בתוך מחבת שמטגנים בו בשר בשמן וכדו', אם כשאינו ע"י אמצעי נחשב כע"י האור צריך ליבון, אבל אם נחשב כע"י בישול אינו צריך ליבון.

דעת הש"ך [סימן קכ"א סק"ח] שכל שהוא בלי רוטב לא מהני לו הגעלה, כלומר שאם בישלו חלב, ואח"כ בישלו שומן של בשר, נחשב ע"י האור וצריך ליבון¹, וכ"כ ברע"א שהכל תלוי באמצעי, ולפי"ז אם בישל חלב בקדרה שהתיכו בה תחלה שומן וכדו' לא מהני הגעלה, כי גם השומן וגם החלב נבלעו שלא ע"י אמצעי, וזה גם איסורא בלע.

אבל הפמ"ג כתב, שאמנם בש"ך מבואר שכל הגדר שע"י האור תלוי רק אם נבלע ע"י אמצעי או לא, כלומר שאם בישלו חלב נחשב בליעה ע"י האור, מ"מ להלכה מסיק דלא כהש"ך שכל שהוא בישול, כגון שבישלו חלב אפילו שהוא בלי אמצעי אינו נחשב שהבליעות של החלב בתוך הכלי ע"י האור אלא ע"י בישול, דמאחר וזה נבלע רק בצורה ובכח של בישול, יש לכח בישול של מים להפליט. - וכן בחזו"א כתב, שבכל הראשונים מבואר כהפמ"ג, שאינו תלוי כלל אם האיסור נבלע ע"י אמצעי או לא, אלא תלוי רק באם נבלע ע"י בישול או ע"י האור ממש. - עוד כתב בחזו"א שהעיקר כדעת הגר"א לחלק שהמחבר מדינא סובר במחבת כהרא"ש שאינו נחשב כע"י האור, ורק מחמת חומרא כתב שצריך ליבון, ולכן בחמץ מצרף את השיטות שנחשב להתירא בלע שמועיל לו הגעלה. - עוד כתב בחזו"א שגם שומן וחמאה נחשב לענין זה כבישול ולא כע"י האור, כלומר שדבר גושי שבשעת הבישול נמס מוגדר לבישול ולא לע"י האור, וממילא אם כל מאכל אפילו אם הוא עצמו האיסור הנבלע כגון חמאה או שוקלד חלבי וכדו' במחבת בשרית, אם בישול ללא אמצעי מוגדר כבישול ולא לע"י האור, ה"ה כשהוא נמס אח"כ, וכן מבואר במ"ב [סקס"ד] וממילא לדבריהם מחבת בשרי שהמיסו בו חמאה או שוקלד חלבי יספיק הגעלה..

לפי"ז כל מקום שיש ספק במחבת, כגון שמסתפק אם היה דם בחביתה שטיגן או לא, או שטיגן חביתה במחבת בשרי ונתעורר לו ספק אולי לא שם שמן אלא חמאה, מאחר ודבר הנמס גם כשהוא בלי אמצעי אינו נחשב ע"י האור, ומחבת הוא רק מחומרא נחשב כע"י האור, מספק יועיל לו הגעלה.

גדולה מזו מבואר בשע"ת [סקס"ז] שקדרה שבישלו בה מרק וכדו' וכיבו את האש ורוקנו אותו מהמאכל, וניתז על הקדרה איסור בעורה רותחת ממש אבל כבר אינו על האש, מאחר ולפני כן בישלו בה מרק, דפנות הקדירה עדיין מלאים בבליעות של רוטב, ולכן מה שמכניסים לתוכו, אינו נחשב שמתבשל ע"י האש, אלא ע"י אמצעי, וסגי בהגעלה, ונפק"מ בדין זה הוא בקדרות של חמץ שהרגילות הוא שאחרי שמבשלים בהם אטריות וכדו' ובעודו רותח שופכים ומערים ממנה את כל המים ונשארים רק האטריות הרותחים, מ"מ לא נחשב שיש בקדרה בליעות של חמץ שע"י האור אלא נחשב כבליעות שע"י בישול ואפשר להכשירו לפסח ע"י הגעלה, וכן אם בישלו מרק עם ירקות של שביעית, או קומפוט של פירות של ערלה, ושפכו את המים ונשארו רק הפירות, הירקות, לפחות באופן שכבר כיבו את האש אפילו שהסיר עדיין רותח, אינו נחשב ע"י האור וסגי בהגעלה.

ומ"מ נסתפק בפמ"ג האם זה שגם כשאינו ע"י אמצעי אם נתבשל מועיל לו הגעלה, כלומר בישולו יין, שמן, של ערלה, שביעית וכדו', מועיל לו הגעלה זה רק כשיש כמות, אבל אם ניתז רק טיפות חלב ע"ג מחבת בשרי רותח, או סיר רותח שניתז עליו מבחוץ טיפות משמן של תרומה שביעית וכדו', שמא מאחר וזה רק טיפות אין לו כח להפלט ע"י בישול ונחשב ע"י האור,

¹ וביותר שלדעת הש"ך בעמנו אפילו בדוגמא שזה התירא בלע לא מועיל לו הגעלה, כלומר שלדעת הש"ך אם טיגנו שניצל בשרי במחבת חדש ח"א להפוך אותו ע"י הגעלה להיות פרוה, וכבר הובא לעיל דעת החולקים עליו.

ומ"מ מבואר בפמ"ג הנ"ל שזה רק אם הכלי רותח, כלומר שאם ניתז חלב רותח ע"ג מחבת קר, ודאי שאין בכוחו ליחשב כע"י האור.

גדולה מזו מסתפק בשע"ת [הנ"ל] אם מחבת שהיה רותח על האש וכיבו את האש, ורק אח"כ הכניסו בו איסור, כלומר מחבת חלבי ב"י רותח אלא שכבר כיבו את האש, ורק אח"כ הכניסו לתוכו שניצל בשרי, אפילו שהמחבת עדיין רותח ממש, אפשר שכבר אינו נחשב על האש, וסגי בהגעלה.

ובפמ"ג [משב"ז סק"ה] כתב שאם כבר הסירו מהאש, אפילו שהוא עדיין בכ"ר כבר אינו נחשב כע"י האור, וסגי בהגעלה. ולכן כל הדין שסכין נחשב ע"י האור שצריך הגעלה, כלומר שאם חתכו עם סכין חלבי בשר רותח שצריך ליבון ולא הגעלה, [כמבואר בסימן קכ"א ס"ז] זה רק אם חתכו אותו בתבנית שעדיין בתוך התנור או שחתכו שניצל בשרי שמוטוגן בטעות במחבת חלבי ב"י, אם חתכו אותו, או תחבו את הסכין בתוכו להפכו וכדו' כשהוא עדיין בתוך המחבת דלוק, הסכין צריך ליבון אבל אם חתכו אותו רק אחרי שכבר כיבו את המחבת, אפילו שהוא עדיין בתוך המחבת הרוחה להכשיר הסכין מספיק הגעלה.

נמצינו למדים, {סיכום בלבד שלא להלכה כלל ח"ו} 1. מחבת טפלון בשרי ב"י וטיגנו עם קצת חמאה לכו"ע לא מהני הגעלה. (2) טיגנו בלינטשעס חלבי עם חמאה מחמירים שלא מהני הגעלה, ובספיקות מקילים. (3) תבנית שרק מושחים אותו עם מעט שמן, ואפו עוגה חלבית ממש, ואח"כ אפו בשר לכו"ע לא מהני הגעלה. (4) להיפך, והחלב רק היה מעורב, רק הפמ"ג מחמיר שלא מהני. (5) כשהתבנית כבר אינו ב"י ממין אחד, החת"ס מקיל בג"פ. (6) בישלו אטריות וכדו' עם גבינה וכדו', בקדרה בשרית ונגמר המים, וכן להגעיל לפסח כשרגילים קדרה שמבשלים בה אטריות, לכו"ע מהני הגעלה. (7) כלי שהוא רק חלבי או רק בשרי להפוך בכל האופנים מועיל הגעלה. [דלא כהש"ך] (8) בישלו יין שמן איסור וכדו' לדעת הרבה דלא כהש"ך ומהני הגעלה, -וכן קדרה בשרית שבישלו בה חלב [ויותר קיל כשהראשון בבישול] (9) אם המחבת היה רותח ע"ג האש וניתז עליו טיפות חלב וכדו' ספק בפמ"ג. (10) ואם הניחו בו חמאה וכדו' לא מהני הגעלה. (11) אבל אם כבר אינו ע"ג האש, וכ"ש אם רק החמאה וכדו' היה רותח ונגעה במחבת מהני הגעלה [ע"י עירוי] (12) ביצה עם דם מאחר וזה ספיקות מהני הגעלה. (13) שניצל בשרי שטוגן במחבת חלבי ב"י וחתכו אותו כשהמחבת עדיין תחת האש ממש, צריך ליבון, ואם כבר כיבו את האש מספיק הגעלה. (14) קדרה שבמשך השנה מבשלים בה אטריות וכדו' גם אם הרגילות ששופכים ממנו את המים בעודו רותח ומשאירים את הטריות אפשר להכשירו לפסח ע"י הגעלה.